

Barns rettssikkerhet og rettsvern når de blir utsatt for seksuelle overgrep fra omsorgspersoner

Universitetet i Oslo
Det juridiske fakultet

Kandidatnummer: 559
Leveringsfrist: 25.11.2011

Til sammen 17 595 ord

23.11.2011

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	Oppgavens tema og aktualitet	1
1.2	Begrepsforklaringer	2
1.2.1	Barn	2
1.2.2	Omsorgspersoner/Nærstående	3
1.3	Kilde og metode	3
1.4	Avgrensning	5
<u>2</u>	<u>RETTSSIKKERHET OG RETTSVERN</u>	<u>6</u>
2.1	Hva er rettssikkerhet?	6
2.1.1	Formell rettssikkerhet	6
2.1.2	Materiell rettssikkerhet	7
2.2	Rettssikkerhetsgarantier	7
2.3	Hva er rettsvern?	7
2.4	Oppsummering og vurdering	7
<u>3</u>	<u>BARNERETTLIGE PRINSIPPER</u>	<u>9</u>
3.1	Barnets krav på beskyttelse mot overgrep	9
3.2	Oppfølging av barn som har vært utsatt for vold og overgrep	10
3.3	Barnets beste	11
<u>4</u>	<u>SEKSUELLE OVERGREP</u>	<u>13</u>

4.1	Forståelse og bruk av begrepet overgrep	13
4.2	Hensyn	13
4.3	Seksuell omgang med barn	14
4.3.1	Samleie	15
4.4	Seksuell handling mot barn under 16 år	15
4.5	Seksuelt krenkende adferd	16
4.6	Incest	16
4.6.1	Incest med slektning i nedstigende linje.	17
4.6.2	Utuktig omgang med fosterbarn og lignende.	17
4.6.3	Søskenincest	18
4.7	Seksuell omgang ved misbruk av overmaktposisjon	18
4.8	Medvirkning	20
4.9	Bestemmelser om politiattest	20
4.10	Melde- og avvergeplikten	21
5	<u>BARNEFORDELINGS- OG SAMVÆRSSAKER HVOR DET FORELIGGER MISTANKE OM SEKSUELLE OVERGREP</u>	24
6	<u>BARNEVERNETS ROLLE I SAKER HVOR DET FORELIGGER MISTANKE OM SEKSUELT MISBRUK</u>	29
7	<u>SAKENS GANG</u>	33
7.1	Dommeravhør	34
7.1.1	Innledning	34
7.2	Gjennomføringen av dommeravhøret	35
7.2.1	Hvem skal foreta avhøret?	35
7.2.2	Når skal avhøret foretas?	36

7.2.3	Hvem kan være tilstede under avhøret?	38
7.2.4	Gjennomføring av avhøret	42
7.2.5	Gjentatte avhør	44
7.2.6	Videopptak av barnets forklaring	45
7.3	Kritikk av dommeravhørordningen	46
7.4	Dagens alternativ til dommeravhør av barn - Observasjon	47
7.5	Kritikk av observasjonsordningen	48
7.6	Barnehus	50
7.6.1	Hvordan saken kommer til barnehuset	50
7.6.2	Før avhøret	52
7.6.3	Prosessen i barnehuset	52
7.6.4	Hvordan påvirker barnehusene barns rettssikkerhet?	54
7.7	Barns vitneplikt	56
8	AVSLUTTENDE BEMERKNINGER	58
9	LITTERATURLISTE	A

1 Innledning

1.1 Oppgavens tema og aktualitet

Flere graverende saker i media i de siste årene hvor barns rettssikkerhet har vært i fokus, har medført at jeg har fått lyst til å ta dette tema nærmere i øyensyn. Sakene har omhandlet voldsutsatte barn og barn som har vært seksuelt misbrukt. Begge temaene anses som overgrep mot barn og er trist lesning. Det er særlig to saker som har berørt meg i søken etter stoff til oppgaven. I Kodalsaken, hvor stefaren er dømt for å ha mishandlet Christopher Kihle Gjerstad til døde, har det fremkommet i media at det var flere som ante uråd, men ingen gjorde noe før det var for sent. Alvdalsaken som har rullet for media det siste året har også vakt avsky og undring blant oss. Her ble flere voksne til slutt dømt for å ha misbrukt både sine egne og andres barn i en årrekke. Folk har spurt seg hvordan det er mulig at ingen har oppdaget hva som foregikk og at ingen tok affære for å hjelpe disse barna.

Barn er en gruppe av befolkningen med særskilt behov for vern. De har ikke samme muligheten som oss voksne til å si i fra med ord. Fungerende riksadvokat, Knut H Kallerud har i et intervju med VG omtalt barnemishandling foretatt av nærstående som det lukkede roms forbrytelser.¹ Det er ytterst sjelden vitner til overgrepene foruten overgriper og offeret selv. I sakene som er nevnt ovenfor, er det de som har stått barna nærmest, som har utsatt dem for overgrep. Hvem skal ivareta barnas rettssikkerhet når de som har primæransvaret for barnet ikke er i stand til dette?

¹ Berg og Vinding (2010)

På bakgrunn av dette vil jeg i oppgaven foreta en undersøkelse av bestemmelsene som skal være med på å ivareta barns rettsvern når de bli utsatt for seksuelle overgrep fra omsorgspersoner. Seksuelle overgrep har lenge vært og er fremdeles et område som er tabu å snakke om blant befolkningen. Erfaringer viser at seksuelle overgrep gir stor skadevirkning. Jeg ønsker derfor å belyse dette temaet nærmere og undersøke om barns rettsvern blir godt nok ivaretatt når overgriper er en person de har et ubeskyttet forhold til.

1.2 Begrepsforklaringer

Jeg vil her forklare hva jeg legger i begrepene ”barn” og ”omsorgspersoner”. Dette er relevant for den videre lesningen av oppgaven min, da begge begrepene kan ha en annen betydning i dagligtalen enn det den vil komme til å ha videre i oppgaven.

1.2.1 Barn

Den alminnelige myndighetsalder er 18 år.² Det vil si at en person betraktes som mindreårig inntil han når denne alderen. Barnekonvensjonen opererer med den samme grensen med mindre nasjonal lovgivning sier noe annet.³ Det har rettslig betydning at en person er et barn. Imidlertid gjelder det ulike aldersgrenser avhengig av hvilken lov man opererer innenfor. Når det gjelder seksualforbrytelser mot barn skiller straffeloven mellom barn under 16 år og barn under 14 år.⁴ Med ”barn” og ”mindreårige” menes i denne oppgaven barn under den seksuelle lavalder som er fastsatt til 16 år, med mindre annet er nevnt.

² Vergemålsloven § 1.

³ Barnekonvensjonen art. 1.

⁴ Se eksempelvis straffeloven §§ 196 og 195.

1.2.2 Omsorgspersoner/Nærstående

Det er flere personer som kan betraktes som barnets nærstående. Ulike straffebud omhandler overgrep etter hvilken tilknytning overgriper har til sitt offer. Det skilles mellom biologisk og sosial familie, hvor sistnevnte slektskap er knyttet gjennom adopsjon, fosterfamilie eller andre familielignende forhold.

I begrepet ”nærstående” har jeg også valgt å innlemme slektninger som ikke er i rett oppadstigende linje. Jeg avgrenser begrepet mot ytterligere familie, med mindre dette er noen som barnet har et særdeles nært forhold til. Dette vil være dersom barnet har et ubeskyttet forhold til disse.

Andre omsorgspersoner for barnet kan for eksempel være barnehagepersonell, ansatte i skole, ansatte i institusjoner som barnet oppholder seg på og idrettsledere. Felles for disse er at barnet befinner seg i deres umiddelbare nærhet og er sårbare for deres påvirkning.

Bestemmelsene i straffeloven som rettes mot overgrep begått av omsorgspersoner, rammer handlinger begått av menn og kvinner. Når jeg likevel noen steder i avhandlingen benytter meg av pronomenet ”han”, er dette fordi det er mest naturlig. De fleste overgrepssakene som kommer for retten er begått av menn.

1.3 Kilde og metode

Jeg vil i oppgaven foreta en gjennomgang av gjeldende rett og vurdere om barns rettssikkerhet og rettsvern er godt nok ivaretatt når de blir utsatt for seksuelle overgrep fra omsorgspersoner.

De viktigste rettskildene på barnerettens område er barneloven (bl.), barnevernloven(bvl.) og barnekonvensjonen(BK). Når barn blir mishandlet eller seksuelt misbrukt vil straffeloven og straffeprosessloven også få betydning. Innenfor straffeprosessen vil også forskrift om dommeravhør av barn komme til anvendelse.

I tillegg til barnekonvensjonen finnes en rekke andre konvensjoner som har betydning for beskyttelsen av barn mot seksuelle overgrep. Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnyttning og seksuelt misbruk ble ratifisert av Norge i 2007.⁵ Dens formål er å bekjempe seksuell utnyttelse og misbruk av barn, samt å beskytte utsatte barns rettigheter. Konvensjonen er ikke inkorporert i norsk lovgivning. Imidlertid følger det av presumsjonsprinsippet at norsk rett presumeres å være i samsvar med våre folkerettslige forpliktelser. Retten vil derfor søke å tolke lovbestemmelsene slik at de blir i tråd med konvensjonen.⁶ Av konvensjonene som omhandles i avhandlingen er det denne konvensjonen og barnekonvensjonen som er direkte rettet mot barn som gruppe. I tillegg Den Europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK) og FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) har også betydning for beskyttelsen av barn mot seksuelle overgrep.

Barnekonvensjonen, EMK og SP er sammen med FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter inkorporert i norsk lov gjennom menneskerettsloven og får derfor direkte anvendelse som norsk lov. Det følger av menneskerettsloven § 3 at disse konvensjonene er gitt forrang i kollisjon med annen norsk lovgivning.

Ved siden av lov og konvensjoner finnes det en rekke prinsipper som har betydning for saker som gjelder barn. I kapittel 3 kommer jeg til å gjennomgå noen prinsipper som er direkte anvendbare hvor barn utsettes for seksuelle overgrep. Flere av prinsippene har et relativt innhold. Med dette mener jeg at det ikke er fastslått i lov eller forskrift hva som ligger i prinsippet. Innholdet i prinsippet kan variere etter hvilken sak man står overfor. Der det er mulig har jeg søkt å klarlegge prinsippenes innhold gjennom å vise til

⁵ Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse. CETS no. 201.

⁶ Rud (2006) s. 53

rettspraksis. Rettsprinsipper som er slått fast av Høyesterett har i praksis samme rang som regler og prinsipper som kan utledes av lovgivningen.

1.4 Avgrensning

Jeg har i oppgaven søkt å fremstille de fleste instansene et overgrepsutsatt barn kan komme innom. Oppgaven favner et bredt tema og det har vært nødvendig å avgrense mot enkelte områder. Jeg har valgt å utelate voldsoffererstatningsordningen. Denne har betydning som kompensasjon for overgrep, men styrker ikke rettssikkerheten for barnet i den forstand at den hindrer ytterligere overgrep eller får en overgriper dømt.

Andre relevante tema som fortjener fokus, men som ikke har fått plass i oppgaven, er religiøst motivert omskjæring og barn som blir utsatt for tvangsekteskap. Dette er to tema som også kan betraktes som overgrep. Med dette vil jeg understreke at seksuelle overgrep begått av omsorgspersoner ikke bare dreier seg om sedelighetsforbrytelser i tradisjonell forstand, men også kan innebære tilfeller som nevnt ovenfor.

2 Rettssikkerhet og rettsvern

I dette kapittelet vil det generelle rettssikkerhetsbegrepet først bli omhandlet. Deretter vil fokus rettes mot betydningen av rettssikkerhet for barn som gruppe, ettersom det er dette oppgaven i all hovedsak handler om.

2.1 Hva er rettssikkerhet?

Rettssikkerhet er et komplisert juridisk begrep. Det finnes ingen generell, fastsatt definisjon av begrepet. Likevel er de fleste enige om at rettsikkerhet for borgerne er positivt og særdeles viktig når man kommer inn på ulike områder som har stor betydning for det enkelte mennesket. Når det blir et tema om rettssikkerheten er ivaretatt, er det sjelden et spørsmål om fravær eller tilstedeværelse av rettssikkerhet, men heller i hvor stor grad rettssikkerheten er ivaretatt. Vurderingen avhenger av hva man velger å legge i rettssikkerhetsbegrepet og er personavhengig. Det er gitt flere tolkninger og presiseringer i litteraturen, imidlertid er det vanlig å dele inn rettssikkerhetsbegrepet en formell og materiell side.⁷

2.1.1 Formell rettssikkerhet

Her brukes begrepet rettssikkerhet om behov for at det blir foretatt rettsriktige avgjørelser.⁸ Man kan se på det som et krav på rettsriktig innhold, eller sagt med andre ord et krav om regelbinding.⁹ For at man skal kunne forutberegne sin rettsstilling, må den som skal treffe et vedtak være bundet av regler. Dette vil si at avgjørelsen som blir tatt skal samsvare med gjeldende rett. Hva som er gjeldende rett må tolkes ut i fra rettskildene. Det er viktig at avgjørelser som fattes oppfattes som ”riktige”. Dette gjelder både vedtak foretatt av forvaltningen og domsavsigelser i retten.

⁷ Se blant annet Kjøenstad (2010) s. 108.

⁸ Kjøenstad (2010) s. 109.

⁹ Forvaltningsrett (2006) s. 52.

2.1.2 Materiell rettssikkerhet

Materiell rettssikkerhet brukes om de materielle krav til rettsordenens innhold.¹⁰

Det stilles et krav til lovgivningen at den skal sikre borgerne visse rettigheter og at like tilfeller behandles likt. Det betyr at barn som har vært utsatt for overgrep har krav på samme oppfølging uansett hvor i landet de måtte bo.

2.2 Rettssikkerhetsgarantier

Rettssikkerhetsgarantier er regler som tar sikte på å skape trygghet for riktige avgjørelser i samsvar med gjeldende rett.¹¹ Rettssikkerhetsgarantiene fungerer som det følger av navnet som garantier som skal sikre rettssikkerheten. Eksempler på rettssikkerhetsgarantier kan være saksbehandlingsregler som forvaltningen skal følge, eller regler om klageordninger, slik at man kan få overprøvd et forvaltningsvedtak eller anket en rettsavgjørelse. Domstolene regnes som den viktigste rettssikkerhetsgarantien vi har i samfunnet.

2.3 Hva er rettsvern?

Barnets rettsvern vil si barnets interesse i at rettsordenen beskytter barnet mot overgrep. At det får nødvendig hjelp i rett tid og størst mulig ro og forutsigbarhet i sin oppvekstsituasjon. Barnets rettsvern gjelder for krenkelser begått av både det offentlige og det private¹², herunder barnets omsorgspersoner.

2.4 Oppsummering og vurdering

Til sammen skal det ovennevnte føre til at det blir foretatt riktige avgjørelser, slik at borgeren kan innrette seg og forutberegne sin rettsstilling.

¹⁰ Kjørstad (2010) s. 109.

¹¹ Kjørstad (2010) s. 108.

¹² NOU 2000:12 Pkt. 15.1

Imidlertid kan man ikke alltid si at maksimal rettssikkerhet for alle er noe å strebe etter. Reglene som skal sikre foreldrenes rettssikkerhet kan være en skranke i barnets. I strafferetten er det i all hovedsak påtalemyndigheten som har bevisbyrden. Det vil si at dersom det foreligger tvil, skal den komme tiltalte til gode. Det er ingen lovregel som gir anvisning på dette. Imidlertid har man fastslått at dette er et prinsipp som springer ut av sikker sedvanerett. Dette samsvarer med uskyldspresumsjonen i EMK art. 6 nr. 2, hvor man ikke kan anses som skyldig før dette er bevist etter loven.

På en annen side må det spørres om rettssikkerheten til barnet blir godt nok ivaretatt dersom man skal opprettholde det samme beviskrav som i barnevernssaker og samværssaker hvor det foreligger en mistanke om at barn blir utsatt for seksuelle overgrep. Jeg kommer til å omhandle dette temaet nærmere senere i avhandlingen.

3 Barnerettslige prinsipper

I det følgende kapittelet vil jeg ta for meg noen barnerettslige prinsipper i barnekonvensjonen som har betydning for barns rettsvern og rettssikkerhet når det gjelder seksuelle overgrep.

3.1 Barnets krav på beskyttelse mot overgrep

Barn har en grunnleggende rett til å ikke bli utsatt for vold, seksuelle overgrep og utnyttelse. Denne retten er slått fast i flere artikler i barnekonvensjonen. Jeg vil gå nærmere inn på de som omhandler seksuelle overgrep i det følgende avsnittet.

Staten har et overordnet ansvar for å ”*beskytte barn mot fysisk eller psykisk vold, skade eller misbruk, vanskjøtsel eller forsømmelig behandling, mishandling eller utnyttning, herunder seksuelt misbruk, mens en eller begge foreldre, verge(r) eller eventuell annen person har omsorgen for barnet*”.¹³ Dette følger av barnekonvensjonen art. 19.

Konvensjonen gir på denne måten et vern for barn mot å bli utsatt for overgrep fra sine omsorgspersoner. Staten forplikter å treffe ”*alle nødvendige lovgivningsmessige, administrative, sosiale og undervisningsmessige tiltak*”¹⁴ for å verne barn mot seksuelt misbruk. Hvor langt dette vernet skal gå er ikke definert i artikkelen. Imidlertid bør det stilles som et minstekrav at tiltakene som treffes skal være egnet til å gi barna tilstrekkelig beskyttelse mot overgrep. Artikkelen retter seg mot overgrep mot barn generelt. Overgrep omfatter også psykisk og fysisk vold i tillegg til seksuelt misbruk av barn og er i art. 19 begrenset til overgrep foretatt av omsorgspersoner.

Barnekonvensjonen inneholder imidlertid også en egen artikkel som skal verne barn mot seksuelt misbruk uavhengig av hvem som står for misbruket. Etter barnekonvensjonens art. 34 er staten forpliktet til å beskytte barnet mot alle former for seksuell utnyttning og

¹³ Min kursivering

¹⁴ Min kursivering

misbruk, uansett hvem som står bak overgrepene. Fokus er rettet mot tre områder: ulovlig seksuell virksomhet, prostitusjon og pornografi. Hva som ligger i begrepet ulovlig seksuell handling er ikke definert, men det er antatt at Norge, med straffelovens fastsatte seksuelle lavalder, oppfyller kravet som konvensjonen setter.¹⁵ For å henvise til hva som er å anse som ulovlig seksuell handling er det i artikkel 19 referert til strl. §§ 195 og 196. Seksuelle overgrep mot barn er etter dette både i strid med barnekonvensjonen og straffbare handlinger etter norsk lov. Staten er også forpliktet av Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnyttning og seksuelt misbruk. Det følger av konvensjonens art. 4 at statene skal ”*take the necessary legislative or other measures to prevent all forms of sexual exploitation and sexual abuse of children and to protect children*”. Konvensjonen understreker det som allerede er nedfelt i barnekonvensjonen, men er av viktighet for å tydeliggjøre betydningen av fortsatt arbeid for å beskytte barn mot seksuell utnyttelse.

3.2 Oppfølging av barn som har vært utsatt for vold og overgrep

Det er allment kjent at barn som har vært utsatt for seksuelle overgrep kan ta stor skade av dette. Barnekonvensjonens art. 39 krever at barn som har vært utsatt for seksuelle overgrep skal få den oppfølgingen de har behov for. Overgrepsutsatte barn kan ha behov for psykolog- og/eller legehjelp etter overgrepene. Dersom de ikke tilbys dette i tilstrekkelig grad, vil ikke barnet få oppfylt sin rettighet etter konvensjonen. Retten til oppfølging følger også av Europarådets konvensjon om beskyttelse av seksuell utnyttning og seksuelt misbruk art. 14. Jeg vil nedenfor omhandle barnehusene og deres oppfølging av overgrepsutsatte barn for å søke å belyse dette. Imidlertid forutsetter denne retten til oppfølging at overgrepene oppdages, slik at barnet kan få den hjelpen det har behov for.

¹⁵ Barnekonvensjonen Barns rettigheter i Norge (2008) s. 267.

3.3 Barnets beste

Barnets beste er et allment prinsipp som har gjennomgående betydning i alle saker som gjelder barn. Det er et relativt begrep og innholdet varierer etter hvilket område man befinner seg innenfor.

Barnekonvensjonen art. 3 nr. 1 oppstiller et krav om at barnets beste skal være ”et grunnleggende hensyn”. Dette skal gjelde i ”alle handlinger som gjelder barn”.¹⁶ Barnets beste er et av barnekonvensjonens mest fundamentale begrep og er ansett som et av konvensjonens generelle prinsipper.¹⁷ Med dette menes at prinsippet ligger i bunnen som tolkningsprinsipp og skal hensyntas ved fastslåelse av innholdet i de andre artiklene i konvensjonen. I og med at prinsippet skal gjelde i ”alle handlinger som gjelder barn”, får prinsippet også allmenn gyldighet utover det som er angitt i konvensjonen.

Barnekonvensjonen er, som nevnt ovenfor i kildekapitelet inkorporert i norsk lov gjennom menneskerettsloven og får dermed betydning ved at hensynet til barnets beste kan innfortolkes i bestemmelser hvor prinsippet ikke kommer direkte til uttrykk.

Problemet med barnets beste som et allment rettslig prinsipp er at det er vanskelig å fastslå hva som ligger i prinsippet. Det skal gjelde for barn fra 0-18 år¹⁸ i så og si hele verden. Innholdet i prinsippet er betinget av hvilket område man befinner seg innenfor og er tids- og kulturavhengig. Likevel sier prinsippet oss noe om at man skal respektere barnets verdi som menneske og dets integritet.¹⁹

Barnets beste er et relativt begrep og det som er det beste for et barn, er ikke nødvendigvis det samme for et annet. Det kan også diskuteres om fokus skal rettes mot det bestemte

¹⁶ Barnekonvensjonen art 3.

¹⁷ Barnekonvensjonen. Barns rettigheter i Norge (2001) s. 46 jfr. FNs barnekomité, General Guidelines for periodic reports (1996) og rev. 1. (2005) III General Principles.

¹⁸ Barnekonvensjonen art 1.

¹⁹ Barnekonvensjonen Barns rettigheter i Norge (2001) s. 47.

barnet eller barn generelt. Det kommer an på hvem som skal legge prinsippet til grunn. Lovgiver må rette fokus mot barn generelt. Imidlertid kan domstolen som skal fatte avgjørelser for det bestemte barnet, vurdere det individuelle barnets beste innenfor lovens rammer.²⁰ På en annen side må domstolen også ta hensyn til at den er en rettskildefaktor som har betydning for rettsutviklingen. Dette tilsier at den også bør ta hensyn til at den enkelte avgjørelsen kan få konsekvenser for en større gruppe barn.²¹

Hvordan finner man så fram til hva som er det beste for barnet? Det kreves at det blir foretatt en undersøkelse av det enkelte barn og dets behov i den situasjonen det er i. Begrepet kan også sammenholdes med art. 12 om barns rett til å bli hørt. For å komme fram til hva som er dette aktuelle barnets beste, bør man ikke foreta en avgjørelse uten å ha snakket med barnet. Barnets rett til å bli hørt innebærer ikke alltid at barnet får bestemme, men det innebærer at barnets mening skal tas i betraktning når man skal foreta avgjørelser som angår barnet.

Kritikken av begrepet rettes mot at prinsippet i seg selv er for generelt. Manglende kriterier for vurderingen kan medføre ulik behandling og manglende forutsigbarhet. Jeg skal søke å belyse noen vurderingskriterier i kapittel 5 om barnefordelings- og samværssaker hvor det foreligger mistanke om seksuelle overgrep og kapittel 6 om barnevernssaker hvor det foreligger mistanke om seksuelt misbruk.

²⁰ Smith (2008) s. 86.

²¹ Barnekonvensjonen Barns rettigheter i Norge (2001) s. 48.

4 Seksuelle overgrep

4.1 Forståelse og bruk av begrepet overgrep

I norsk rett har vi flere bestemmelser som retter seg mot seksuelle overgrep mot barn. Overgrep kan ha ulik karakter. Dette har betydning for strafferammen for lovbruddene. Seksuelle overgrep innebærer at barnet utsettes for seksuelle handlinger. Enhver form for seksuell handling mellom voksen og et barn anses som et overgrep. Overgrepene er som regel motivert av overgriperens tilfredsstillelse. Barnet er ikke modent nok til å forstå og kan da heller ikke samtykke til at de skal skje.

Den mest alvorlige formen for seksuelle overgrep er seksuell omgang. Samleie faller inn under dette begrepet. Den juridiske definisjonen av seksuelle overgrep mot barn fremgår av strl. kapittel 19 om seksuallovbrudd.

Jeg vil først kort omhandle hensynene bak bestemmelsene om seksuallovbrudd. Deretter vil jeg gå gjennom de reglene i straffeloven som rammer seksuelle overgrep mot barn. Straffebestemmelsene er viktig for å illustrere de ulike formene for overgrep et barn kan utsettes for. Videre er det viktig å fastslå hvilken type overgrep barnet er utsatt for, da dette har betydning for den videre behandlingen av saken. Relevansen vil vise seg i punkt 5, hvor jeg behandler de prosessuelle bestemmelsene.

4.2 Hensyn

Seksualbestemmelsene i straffeloven er begrunnet i behovet for vern mot å bli utsatt for seksuelle krenkelser. Bestemmelsene som er rettet mot barn som gruppe er begrunnet i barns sårbarhet og særlige behov for beskyttelse. Det er, som nevnt innledningsvis kjent at barn tar stor skade av å bli utsatt for seksuelle overgrep, spesielt når overgriper er en omsorgsperson. Det er nettopp denne risikoen for skade som er det tungtveiende hensyn i begrunnelsen for straffereglene om seksuelle overgrep mot barn.

4.3 Seksuell omgang med barn

Seksuell omgang oppfattes som den mest alvorlige formen for overgrep og blir regulert av strl. §§ 195 (barn under 14 år) og 196 (barn mellom 14 og 16 år). Seksuell omgang med barn som er eldre (16-18 år) er ikke straffbart i seg selv med mindre det er snakk om incest (både sosial og biologisk incest rammes). Samleie anses som en kvalifisert form for seksuell omgang. Med dette menes at dersom den seksuelle omgangen omfatter samleie, vil strafferammen være høyere enn om dette ikke var tilfellet, se eksempelvis voldtektsparagrafen i strl. § 192 2. ledd bokstav a.²² I tillegg til samleie omfatter begrepet andre seksuelle handlinger av en viss intensitet. Det vil si at begrepet omfatter samleielignende bevegelser og samleielignende forhold som slikking, suging av kjønnsorgan, samt onanering av den andre. I Rt. 1981 s. 1108 var slike handlinger som nevnt ovenfor bedømt som ”utuktig omgang”. Dette uttrykket er i dag erstattet med betegnelsen seksuell omgang for å bedre være tilpasset dagens språk.

Straffen for handlinger etter strl. § 195 er fengsel i inntil 10 år, med en minstestraft på 3 år dersom den seksuelle omgangen innebærer samleie. Maksimalstraffen på 21 år benyttes kun ved særlig alvorlige tilfeller.²³ Samtykke eller villfarelse om alder fritar ikke for straff. Når det gjelder seksuelle overgrep fra nærstående vil villfarelse om alder heller aldri bli særlig aktuelt da overgriper kjenner sitt offer.

Strl. § 196 er i stor grad utformet på samme måte som § 195. Forskjellen er knyttet til strafferammen og barnets alder. Det er ikke angitt noen nedre grense for straff i paragrafen. Handlinger etter denne paragrafen straffes med fengsel inntil 6 år. Maksimalstraffen er også lavere enn i § 195. Her er den satt til 15 år. Forskjellen i strafferammene er begrunnet i at overgrep anses som grovere jo yngre barnet er. Dette illustreres i § 195 2. ledd bokstav c, hvor maksimalstraffen kan benyttes dersom overgrepet er utøvet overfor barn som er yngre enn 10 år og dersom overgrepene er begått flere ganger.

²² Spesiell strafferett og formuesforbrytelsene (2009) s. 140.

²³ Strl. § 195, 2. ledd bokstav a-e

4.3.1 Samleie

Samleie omfattes som nevnt ovenfor av betegnelsen seksuell omgang. Begrepet samleie er definert i strl. § 206 og benyttes når det foreligger innføring av det mannlige kjønnsorgan i vagina eller rektum, ”vaginalt og analt samleie”. Samleiebegrepet er utvidet til også å omfatte innføring av penis i munn og innføring av gjenstand i skjede eller endetarmsåpningen. Begrepet er ytterligere utvidet dersom den seksuelle handling blir utført mot noen som er yngre enn 14 år jfr. strl. § 195. Da omfattes også innføring av penis mellom de indre og ytre kjønnsleppene.

4.4 Seksuell handling mot barn under 16 år

Seksuell handling rammes av straffebudet i strl. § 200 og omfatter i hovedsak beføling. Overgriperen berører fysisk kroppen til sitt offer. Klare tilfeller vil være beføling av kjønnsorgan og bryster, men også kyssing og lignende er inkludert i begrepet. Handlingen er ikke grov nok til at man kan omtale den som seksuell omgang. Den avgrenses dermed oppad til seksuell omgang. Nedad begrenses den mot seksuelt krenkende eller annen uanstendig adferd som blir omhandlet i punkt 4.5. Det har betydning hvor på kroppen berøringen har funnet sted og om berøringen har skjedd direkte på huden eller om offeret har hatt klær på.²⁴

Spontane handlinger eller berøring ved et uhell hvor man ikke er i seksualiserte situasjoner anses ikke å være omfattet av den straffbare seksuelle handling.²⁵ Det kreves imidlertid at handlingen må være spontan. Det stilles et visst krav til den voksne om at han forhindrer handlingen hvis mulig.

²⁴ Spesiell strafferett og formuesforbrytelsene (2009) s. 140.

²⁵ Rt. 2007. s 1203 (avsnitt 13)

Straffen for seksuell handling med barn under 16 år er fengsel i inntil 3 år.²⁶ Imidlertid vil det kunne virke straffskjerpene om handlingen har skjedd under ”særdeles skjerpene omstendigheter”.²⁷ Ved vurderingen skal det legges vekt på varigheten av misbruket samt om det har blitt muliggjort på grunn av overgriperes ubeskyttede forhold til barnet i form av egenskap av å være forelder, fosterforelder og lignende.

4.5 Seksuelt krenkende adferd

Seksuelt krenkende adferd eller annen uanstendig adferd omfattes av strl. § 201. Forskjellen mellom seksuell handling og seksuelt krenkende adferd er at førstnevnte må omfatte nærhet i betydningen berøring av en annen person, mens den seksuelt krenkende adferden skjer i nærheten av eller overfor den krenkede. Et typisk eksempel på seksuelt krenkende adferd vil være blotting, men også slibrige kommentarer rammes. Vilrårene for straffbarhet er at handlingen enten foretas på offentlig sted eller at den foretas i nærvær av noen som ikke har samtykket til det. Uavhengig av samtykke, rammes handlingen av straffebudet dersom den seksuelle handlingen foretas i nærvær av eller overfor barn under 16 år, jfr. strl. § 201 1. ledd bokstav a til c. Justis- og politidepartementet bemerket i forarbeidene til strl. § 201 at det som minstekrav må stilles at barnet var i stand til å registrere handlingen.²⁸

4.6 Incest

Incest er betegnelsen på seksuell omgang mellom nært beslektede og er angitt i strl. §§ 197-199. Bestemmelsene retter seg ikke bare mot biologiske slektninger av barnet, også såkalt sosialt slektskap rammes. Familie- og omsorgsrelasjonen mellom overgriper og offer vil være en skjerpene omstendighet og kan medføre en heving av straffen. Hvor flere straffebestemmelser er overtrådt i samme handling, kan man benytte ulikeartet

²⁶ Strl. § 200 2. ledd.

²⁷ Strl. 200 3. ledd.

²⁸ Ot.prp. nr. 28 (1999-200) pkt. 16.1

idealkonkurrens jfr. strl. § 62 1. ledd. Dette vil være tilfellet dersom en bestefar forgriper seg på sitt 14-årige barnebarn. Her vil handlingen rammes av straffebudene i både §§ 195 og 197. Ved å benytte idealkonkurrens vil man kunne anvende den høyeste strafferammen som er angitt og dermed fastsette en høyere straff enn om bare ett av straffebudene var overtrådt. Et viktig forbehold er at incestbestemmelsene i strl. §§ 197 og 199 kun rammer seksuell omgang. Andre seksuelle handlinger defineres ikke som incest i lovens forstand.

Det er viktig at barn beskyttes av loven mot overgrep fra familiemedlemmer eller andre i omsorgsposisjon. Det er som oftest på dette området man hører om at overgrepene har vart i en årrekke. Det er alminnelig kjent at overgrep begått av noen som barnet har tillit til, slik som foreldre og andre nærstående gir de største psykiske skadevirkningene.

Jeg vil i de to punktene nedenfor gjøre rede for incestbestemmelsene i straffeloven.

4.6.1 Incest med slektning i nedstigende linje.

Utuktig omgang mellom slektninger i direkte nedstigende linje reguleres av strl. § 197. Det er ingen grense direkte oppover for hvem som kan straffes etter denne bestemmelsen.

Biologiske og adopterte barn likestilles som etterkommere i denne paragrafen.²⁹

4.6.2 Utuktig omgang med fosterbarn og lignende.

Utuktig omgang med barn som man har omsorg for ved at man fungerer i en forelders sted blir regulert i strl. § 199 1. ledd. Fosterforeldre, pleieforeldre og steforeldre rammes altså av dette straffebudet. Bestemmelsen beskytter barn opptil 18 år. Barnet er her i mer eller mindre samme situasjon som om overgrepene blir begått av en forelder. Det avgjørende er at overgriper er en nærstående som barnet har et ubeskyttet forhold til.

²⁹ Strl. § 197.

4.6.3 Søskenincest

Seksuell omgang mellom søsken rammes av strl. § 198. Bestemmelsen rammer kun seksuell omgang i form av samleie. Dette medfører at annen seksuell omgang mellom søsken forutsatt at begge samtykker, ikke er straffbart. Straffen for søskenincest er fengsel i inntil 1 år. Halvsøsken faller også inn under denne bestemmelsen.³⁰ For at handlingen skal kunne straffes, må vedkommende være over 18 år. Dette medfører at dersom storesøsken forgriper seg på yngre søsken, vil de ikke kunne straffes etter denne bestemmelsen med mindre de har nådd myndighetsalder. Handlingen må da heller rammes av noen av de andre bestemmelsene om seksuallovbrudd i straffeloven.

4.7 Seksuell omgang ved misbruk av overmaktposisjon

Overmaktsituasjon er et uttrykk som blir brukt for å beskrive tilfeller hvor overgriper utnytter eller misbruker sin posisjon som den antatt sterkeste i et forhold til å oppnå seksuell omgang med en antatt svakere part.³¹ Begrepet misbruk benyttes om utnyttelse av et overmaktsforhold. Hvilken type overmaktsforhold er regulert i strl. §§ 193 og 194. Bakgrunnen for disse bestemmelsene er at barn er særlig sårbare overfor misbruk fra de som har omsorg og myndighet overfor dem. De er avhengig av voksenpersoner og dersom disse misbruker sin stilling som den sterkeste part, vil dette kunne rammet barnet hardt..

Strl. § 193 1. ledd retter seg mot den som skaffer seg seksuell omgang ved misbruk av stilling, avhengighetsforhold eller tillitsforhold. Det kreves en årsakssammenheng mellom overmaktsforholdet og den seksuelle omgangen.³² Det er kun seksuell omgang som omfattes av bestemmelsen. Et klassisk tilfelle av å utnytte sin stilling, vil være dersom en lærer forgriper seg på en elev. Læreren vil her være i overmaktposisjon i henhold til fastsetting av karakterer og lignende. Imidlertid vil også overgripere som ikke er ansatt i en

³⁰ Spesiell strafferett og formuesforbrytelsene. s. 172.

³¹ Spesiell strafferett og formuesforbrytelsene, s. 161.

³² Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) pkt. 7.6

gitt stilling også kunne rammes. Idrettstrenerne og ledere for andre fritidsaktiviteter omfattes av bestemmelsen. Dette følger av Høyesteretts behandling av temaet i Rt. 2000 s. 453. Her ble en håndballtrener dømt for brudd på strl. § 193 1 ledd. Høyesterett viste til forarbeidene når det ble uttalt at begrepet ”stilling” ikke måtte forstås så snevert som bare å omfatte personer ansatt i enkelte yrker, eksempelvis lege og psykolog, men nødvendigvis også måtte omfatte alle som står i en overordnet posisjon i forhold til fornærmede.³³ Videre vurderte førstvoterende det dithen at voksne personer som regelmessig deltar i forbindelse med ungdommers fritidsaktiviteter ville kunne omfattes av bestemmelsen. En håndballtreners seksuelle overgrep vil kunne falle inn under denne beskrivelsen, da han i egenskap av å bestemme hvem som får spille har en viss maktposisjon overfor spillerne. En annen utfordring man kan møte på her, er at selv om overgrepene er kjent innad i klubben, kan det oppstå press fra de andre om ikke å melde fra fordi dette kan ødelegge for laget.

Det er alminnelig kjent at lagfølelsen ofte er veldig sterk innenfor lagidretter. Dette kan medføre at saken aldri blir meldt til politiet og vedkommende kan fortsette å forgripe seg på sine ofre. En aktuell sak som illustrerer dette er Penn State-saken som nylig ble avdekket i USA. En tidligere fotballtrener er anklaget for å ha forgrepet seg på 40 gutter mens han var assistenttrener for universitetslaget Penn State. Det spesielle her er at det ble meldt i fra om overgrep både fra offer og vitner, men for å unngå å sverte universitetets og lagets navn, ble det ikke meldt fra om dette til politiet.³⁴

Strl. § 194 gjelder den som har seksuell omgang med en fornærmet som oppholder seg i anstalt eller institusjon under kriminalomsorgen, politiet, eller barnevernet hvor barnet står under gjerningsmannens myndighet eller oppsikt.

Barn som oppholder seg på institusjoner er en spesielt utsatt gruppe i forhold til overgrep. Dette gjelder også barn i flyktning- og asylmottak. Barn som kommer alene til landet uten

³³ Ot.prp.nr.28 (1999-2000) side 113 og Innst.O.nr.92 (1999-2000) side 23.

³⁴ Nordsettrønningen. (2011)

følge med foreldre eller annen familie, såkalte enslige mindreårige asylsøkere, vil plasseres på omsorgssenter for mindreårige etter barnevernlovens kapittel 5A.

For at den seksuelle omgangen skal falle inn under denne bestemmelsen, forutsettes at gjerningsmannen må ha myndighetsposisjon overfor fornærmede. En ansatt uten myndighetsposisjon, eksempelvis rengjøringspersonale, vil dermed ikke rammes av bestemmelsen.

Strafferammen for brudd på bestemmelsene er 6 år. Bestemmelsene kan brukes i idealkonkurrens dersom handlingen overlapper begge straffebudene.

4.8 Medvirkning

Medvirkning til brudd på noen av de ovennevnte straffebudene vil også medføre straff, jfr. strl. § 205. Typiske tilfeller vil være at man gjør overgrep mulig gjennom oppmuntring, tilstedeværelse, tilbakeholdelse av offer og lignende, men også passivitet ved kjennskap til at barn utsettes for overgrep rammes av bestemmelsen. Dette var tilfellet i Alvdalsaken hvor et foreldrepar ble dømt for medvirkning til overgrep mot sine barn ved at de forholdt seg passive under overgrepene og hadde nektet barna å forlate stedet.³⁵

4.9 Bestemmelser om politiattest

Som gjennomgangen har vist, er det flere saker hvor man har opplevd at barn har blitt utsatt for seksuelt misbruk fra personer som har omsorg eller myndighet for barnet. For å søke å unngå dette, har man utarbeidet en rekke lovbestemmelser og forskrifter om at personer som skal jobbe med barn, må legge fram politiattest for å dokumentere at de ikke er dømt for seksuelle overgrep. Strafferegistreringsforskriften er med på å utdype bestemmelsene i lovgivningen.

³⁵ LE-201135643

Idretten har lenge hatt etiske retningslinjer for å bekjempe seksuell trakassering. Etter en revidering av retningslinjene i 2010 har de også utvidet retningslinjene til å gjelde seksuelle overgrep³⁶ Disse retningslinjene er ikke rettslig bindende for de som står utenfor organisasjonen, men betegnes som ”soft law”. Styret i Norges idrettsforbund (NIF) og olympiske og paralympiske komité vedtok 10. mars 2008, med hjemmel i strafferegistreringsforskriften § 12 nr. 4 bokstav p, at det i all norsk idrett skal kreves fremvisning av politiattest for å hindre seksuelle overgrep mot barn. Ordningen vedrører alle som skal utføre oppgaver som i vesentlig grad innebærer et tillits- eller ansvarsforhold overfor mindreårige. Ordningen trådte i kraft 1. januar 2009.

Andre eksempel på områder hvor man må fremvise politiattest, er innenfor barneverntjenesten. Hjemmelen for å kreve fremvisning av politiattest er bvl. § 6-10. Av barnevernets ansatte kreves en avgrenset barneomsorgsattest i samsvar med politiregisterloven § 39 1. ledd.

Det stilles imidlertid strengere krav til personer som skal godkjennes som fosterforeldre og andre som skal ha heldøgns omsorg for barn utenfor institusjon. Disse må legge frem uttømmende og utvidet politiattest i samsvar med politiregisterloven § 41. Tilsvarende bestemmelser finnes også i sosialtjenesteloven § 8-10, som krever politiattest dersom man innehar en stilling i kommunen eller annen offentlig etat som innebærer at man vil være alene med barn. Helsepersonellovens § 20 bokstav a inneholder også en tilsvarende regel. Det finnes flere bestemmelser i loven som regulerer dette for eksempel innenfor barnehage- og skolesektoren, men jeg vil ikke gå nærmere inn på disse her.

4.10 Melde- og avvergeplikten

I de to sakene jeg omtalte innledningsvis kom det fram at flere hadde mistanke om at omsorgssituasjonen rundt barna ikke var som den skulle. Det er et tema om hvorvidt man

³⁶ Informasjon om og retningslinjer mot seksuell trakassering og overgrep i idretten (2010)

bør ha en plikt til å melde i fra og på denne måten avverge at slike handlinger får skje. Det kan synes som om det er en høy terskel for å melde i fra om sin mistanke til instanser som kan hjelpe barnet. Folk vegrer seg for å blande seg inn i andre menneskers private sfære. For at det skal kunne iverksettes tiltak for å stanse overgrepene, beskytte barnet mot ytterligere overgrep og så eventuelt straffeforfølge de som har utsatt barnet for slike hendelser, er det viktig at man tør å si i fra.

Offentlige myndigheter har uavhengig av taushetsplikt en meldeplikt til barnevernet i tilfeller når det er grunn til å tro at et barn blir mishandlet i hjemmet eller det foreligger andre former for alvorlig omsorgssvikt. Dette følger av barnevernlovens § 6-4 2. ledd. Det samme gjelder for personer med yrkesmessig taushetsplikt, eksempelvis leger og psykologer mv. Privatpersoner har ikke meldeplikt til barnevernet etter barnevernloven. Dersom opplysninger tilfaller en lege i egenskap av å være privatperson, vil han etter dette ikke være bundet av meldeplikten. Imidlertid kan avvergeplikten i strl. § 139 komme til anvendelse.

Det følger av strl. § 139 at det er straffbart å unnlate og ”*anmelde til politiet eller på annen måte å søke å avverge en straffbar handling eller følgene av den*”.³⁷ Strafferammen er bot eller fengsel inntil 1 år. Straffbarhetsbetingelsen forutsetter at det fremdeles er mulig å stanse handlingen. Vurderingen blir således fremtidsrettet og innebærer ikke en anmeldelsesplikt for handlingen som allerede er skjedd. Det stilles ikke som krav at man skal ha sikker kunnskap om at en straffbar handling kommer til å skje. Dette var regelen tidligere, men er nå endret ved lovendring 25. juni 2010 nr. 47. Avvergeplikten gjør seg etter dette gjeldene fra man holder det som ”*mest sannsynlig*” at det vil skje en forbrytelse.³⁸ Hvilke straffbare handlinger avvergeplikten gjelder for er opplistet i 1. ledd.

³⁷ Min kursivering

³⁸ Jfr. strl. § 139 1. ledd.

Av betydning for denne avhandlingen nevnes voldtekt (§ 192), misbruk av avhengighetsforhold (§193), seksuell omgang med barn under 14 år (§195), incest når barnet er under 16 år (§197jfr. §139 1. ledd nest siste setning), seksuell omgang med fosterbarn når barnet er under 16 år (§199 jfr. §139 1. ledd, nest siste setning), seksuell handling med barn under 16 år (200 2. ledd).

Avvergeplikten gjelder ikke en bestemt gruppe, men omfatter hele den voksne, strafferettslig tilregnelige befolkningen. Det er konstatert i lovteksten at taushetsplikten, uansett grunnlag, må vike for avvergeplikten. Dette medfører at helsepersonell og andre med lovbestemt taushetsplikt kan straffes for ikke å handle for å hindre at barn utsettes for overgrep. Avvergeplikten må ikke nødvendigvis innebære å melde saken til politiet.³⁹ Man kan også søke å avverge handlingen ved å overtale vedkommende til å avstå fra den eller å sette ham i kontakt med hjelpeapparatet. Dette forutsetter imidlertid at man anser det som sikkert at dette vil avverge den eventuelle handlingen. Med dette forstår jeg at det kan være tilstrekkelig for å unngå straffansvar at man kan sende en bekymringsmelding til barnevernet dersom man holder det for rimelig sikkert at de vil iverksette tiltak. Barnevernet vil heller ikke rammes av denne bestemmelsen dersom den setter i gang tiltak som avverger nye overgrep.

Strl. § 139 er etter dette en bestemmelse som på papiret er ment å styrke barns rettssikkerhet. Imidlertid forutsetter dette at bestemmelsen gjøres kjent blant befolkningen. Ansatte i ulike etater, kan gjøres kjent med plikten gjennom rutiner og opplæring, mens den alminnelige mannen i gata ikke har samme mulighet til å bli gjort oppmerksom på at man er rettslig forpliktet til å avverge overgrep mot barn. I noen tilfeller kan man være unntatt fra avvergeplikten. Dette vil være dersom avvergelsen vil medføre fare for tap av liv, helbred eller velferd, jfr. § 139 2. ledd og slik må det også nødvendigvis være.

³⁹ Jfr. Prop.116 L (2009-2010) pkt. 12.3

Ovenfor har jeg behandlet straffebestemmelsene som rammer den som foretar seksuelle overgrep mot barn samt bestemmelsene som skal søke å forhindre at seksuelle overgrep mot barn får skje. Imidlertid vil man også komme over saker hvor seksuelt misbruk av barn påberopes som et argument utenfor en straffesak. Jeg vil i det følgende behandle saker hvor denne problemstillingen oppstår.

5 Barnefordelings- og samværssaker hvor det foreligger mistanke om seksuelle overgrep

Det er en krevende vurdering for retten i saker hvor det fremkommer påstander om overgrep i barnefordelings- og samværssaker. Det er vanskelig og noen ganger umulig å vite om påstandene medfører riktighet. Om man kommer til feil resultat vil det medføre en stor urett, enten for den forelder som mister samværsrett på feilaktig grunnlag, men også for barnet som i utgangspunktet har rett til samvær med begge foreldrene.⁴⁰ På en annen side kan det bli begått en stor urett mot barnet dersom det viser seg at påstandene er sanne og barnet blir utsatt for fortsatt overgrep. I det følgende kapitlet omfatter barnebegrepet barn opp til 18 år.

Utfordringen for dommeren i en rettssak om barnefordeling og samvær vil ikke bare begrense seg til en vurdering av hva som har skjedd tidligere, han må også foreta en fremtidsrettet bedømmelse av hvordan situasjonen for barnet vil arte seg med den ene eller andre løsningen. Uansett hva man kommer fram til innebærer resultatet alvorlige konsekvenser for de involverte parter om man vurderer feil.

Beviskravene i strafferetten er strenge. Man opererer med prinsippet om ”in dubio pro reo”. - Dersom det foreligger rimelig tvil om faktum, skal denne komme tiltalte til gode.⁴¹

⁴⁰ Jfr. barneloven § 42, 1. ledd.

⁴¹ Andenæs (2005) s. 102

Imidlertid skal ikke en sak om barnefordeling løses etter straffeprosessuelle bestemmelser da det ikke er en straffesak. Påstanden om seksuelle overgrep er her kun et alvorlig moment i vurderingen av hvor barnet skal bo.

At barnet ikke skal utsettes for overgrep er nedfelt i barneloven § 30 under innholdet i foreldreansvaret. Det følger av barnelovens § 30 3. ledd at man ikke må utsette barnet for vold eller la det bli behandlet på en måte som kan sette den fysiske eller psykiske helsen til barnet i fare. At seksuelle overgrep omfattes av bestemmelsen er ikke nevnt i forarbeidene, men forutsettes av Kirsten Sandberg i hennes kommentar til barneloven.⁴² Dette følger også av våre internasjonale menneskerettslige forpliktelser. Bestemmelsene i SP art. 7, EMK, art. 3 og BK artikkel 37 forbyr tortur eller andre former for umenneskelig, grusom eller nedverdiggende behandling og pålegger staten å hindre at barn utsettes for slike handlinger. I tillegg retter SP art. 24 og BK art 19 seg direkte mot beskyttelse av barn mot overgrep innad i familien.⁴³ Plikten for statene til å beskytte barn mot seksuelle overgrep er etter dette et overordnet hensyn etter menneskerettighetene. Hensynet til barnet må veies opp mot hensynet til forelderen. Spørsmålet i det følgende er om hensynet til barnets beste blir tilstrekkelig hensyntatt i saker om barnefordeling eller samvær hvor det fremkommer påstander om seksuelt misbruk av barn.

Ved avgjørelsen om foreldreansvar, hvor barnet skal bo fast, om samvær og ved saksbehandlingen, skal man først og fremst rette seg etter det som synes best for barnet. Dette følger av barneloven § 48 1. ledd. Bestemmelsen sier ikke noe om hva barnets beste er, men i 2. ledd poengteres det at det i vurderingen må tas hensyn til at barnet ikke må utsettes for vold eller på annen måte blir behandlet slik at den fysiske eller psykiske helsen til barnet blir utsatt for skade eller fare.

⁴² Sandberg (2010) note nr. 75.

⁴³ Oppedal (2008) s.111

Ved avgjørelsen av hvem barnet skal bo fast hos, skal man legge vekt på at barnet ikke må bli utsatt for vold eller på annen måte bli behandlet slik at den fysiske eller psykiske helsen blir utsatt for skade eller fare. Det fremgår av forarbeidene at det er den totale omsorgssituasjonen til barnet som skal vurderes.⁴⁴ Dette innebærer at domstolen i sin vurdering kan legge vekt på om omsorgssituasjonen med en eventuell ny partner av forelderen innebærer en risiko for overgrep. I samværssaker må man også foreta en tilsvarende vurdering. Det følger av barneloven § 43 1. ledd 2. punktum at det ikke skal tilkjennes samvær om dette ikke er til det beste for barnet. Bestemmelsen er i følge forarbeidene særlig rettet mot situasjoner der barnet har vært utsatt for eller det er fare for seksuelle overgrep.⁴⁵

I barnefordelingssaker er foreldrene ofte i en opprivende konflikt om foreldreretten til barna. Man kan derfor ikke utelukke at påstanden om seksuelle overgrep er fremsatt på uriktig grunnlag. For at påstandene skal kunne vektlegges kreves det at det foreligger forhold som underbygger påstanden. Dette kan være sakkyndiguttalelser etter legeundersøkelser, psykologiske undersøkelser eller vurdering av barnets uttalelse under et dommeravhør.

Det følger av forarbeidene at det kan være tilstrekkelig at det anses av retten som en reell risiko for at barnet kan bli offer for overgrep. Hvilken grad av sannsynlighet som kreves vil avhenge av sakens forhold.⁴⁶

I teorien skiller man undertiden mellom midlertidig avgjørelser og vedtak i hovedsaken.⁴⁷ Retten kan etter barneloven § 60 foreta en midlertidig avgjørelse om hvem som skal ha foreldreansvaret. Man får da bedre mulighet til å sikre en rettsriktig avgjørelse i den

⁴⁴ Ot.prp. nr. 103 (2004-2005) pkt. 10.

⁴⁵ Ot.prp. nr. 103 (2004-2005) pkt. 10.

⁴⁶ Sandberg (2010) note nr. 144.

⁴⁷ Oppedal (2008) s. 115.

endelige saken. Det er antatt at det bør gis større spillerom for å ta feil i midlertidige avgjørelser.⁴⁸ Vurderingen som foretas er nåtidsrettet og stiller ikke like store utfordringer for dommeren som i hovedsaken.

Hvilken grad av sannsynlighet man kan stille i midlertidige avgjørelser kan synes noe uklart, men et minstekrav må være at det foreligger en indikasjon på at det er en viss risiko for at barnet kan utsettes for overgrep. At det stilles lavere krav til grad av sannsynlighet er i tråd med Høyesteretts bemerkning i Rt. 1989 s. 320 hvor det ble uttalt at ”*spesielt i en sak om omsorg for mindreårige barn, kan det hevdes at det overhodet ikke kan tas noen risiko i et slikt forhold.*”⁴⁹ Denne saken dreide seg om en permanent avgjørelse, men uttalelsen er videre fulgt opp i senere midlertidige avgjørelser og får dermed betydning også for denne typen saker.⁵⁰

Et vedtak i hovedsaken vil kreve mer inngående undersøkelse av sakens opplysninger. Vurderingen vil bestå i en kombinasjon av nåtidsvurdering av dagens situasjon og en fremtidsvurdering hvor det vesentlige vil være om det finnes en risiko for overgrep om man tildeler den anklagede parten foreldreansvar eller samværsrett. I Rt. 1989 s. 320 var det som nevnt ovenfor angitt at det overhodet ikke kunne tillates å ta noen risiko. Dette ble imidlertid modifisert i Rt. 1995 s. 1152 hvor kjæremålsutvalget på s. 1155 veide hensynet mellom datterens rett til samvær med begge foreldrene mot hensynet til at hun ikke burde utsettes for ”*urimelig risiko*”.⁵¹ Straffesaken mot faren var henlagt forut for denne saken da det ikke hadde fremkommet indikasjoner på overgrep under dommeravhør av barnet. Imidlertid hadde psykologiske og medisinske undersøkelser avdekket funn som kunne antyde at barnet hadde vært utsatt for seksuelle overgrep. Kjæremålsutvalget så ingen

⁴⁸ Oppedal (2008) s. 117

⁴⁹ Rt. 1989 s. 320 på s. 326. Min kursivering

⁵⁰ Se for eksempel Rt. 1994 s. 940

⁵¹ Min kursivering.

grunn til å gå inn på bevisproblematikken, men uttalte at det må foretas en konkret helhetsvurdering i hver sak.

At man skal foreta en konkret helhetsvurdering av hva som er barnets beste følger også av forarbeidene til bl. § 48. I alminnelighet kreves det sannsynlighetsovervekt for å kunne legge et faktum til grunn, men foreligger det sterke motstridende hensyn, kan dette synspunktet måtte vike. I saker etter barneloven som omhandler påstander om seksuelle overgrep kan hensynet til barnet sikkerhet tilsi at overvektprinsippet kan fravikes.⁵² Forarbeidene er av relativt ny dato og må dermed tillegges stor vekt. Det er begrunnet i det overordnede hensynet til barnets beste at man ikke tillater noen form for risiko for at barnet kan utsettes for seksuelle overgrep. Etter dette kan man si at barns rettsvern ivaretas på en god måte gjennom bestemmelsene i barneloven.

Samvær under tilsyn kan være en løsning som bevarer fortsatt samvær mellom barnet og forelderen i tilfeller hvor det er ønskelig å sikre barnet mot overgrep. Det er imidlertid, som vist til i barnelovens § 43 1. ledd 2. setning, forutsatt at samværet er til barnets beste. Dersom retten legger til grunn at barnet har vært utsatt for overgrep, kan skadene overgrepene har påført barnet være så alvorlige at det tilsier at samvær ikke skal idømmes av hensyn til barnet.

⁵² Ot.prp. nr. 103. (2004-2005) Pkt. 5.3

6 Barnevernets rolle i saker hvor det foreligger mistanke om seksuelt misbruk

Overgrepssaken kan bli kjent for barnevernet etter henvendelse fra flere hold. Barnehage, skole, helsevesen og politi er typiske instanser som melder saker til barnevernet. Dersom barnevernet finner at det er ”rimelig grunn”⁵³ til å anta at det foreligger forhold som kan gi grunnlag for tiltak, utløser dette en undersøkelsesplikt⁵⁴

Det rettslige utgangspunktet etter norsk rett er at foreldrene har primæromsorgen for sine barn. Det biologiske prinsipp er et viktig hensyn i barnevernets arbeid. Det er antatt at det har stor egenverdi for barn å ha størst mulig kontakt med sine foreldre.⁵⁵ Imidlertid vil det være tilfeller hvor dette ikke er til barnets beste. Barn og ungdom som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, må sikres ”nødvendig hjelp til rett tid”.⁵⁶ En forutsetning for barnevernets inngripen er at det kan begrunnes med lovhjemmel. I henhold til legalitetsprinsippet kan ikke barnevernstiltak igangsettes dersom det ikke foreligger lovhjemmel som grunnlag for å fatte vedtak. Tiltak etter barnevernloven kan treffes for barn under 18 år, jfr. bvl. § 1-3. Jeg vil derfor i det følgende kapitlet forholde meg til denne aldersgrensen.

Når en overgrepssak blir kjent for barnevernet reises to spørsmål: Hvordan skal de best beskytte barnet? Skal de handle slik at en mistenkt overgriper kan straffes?

Barnevernets adgang til å gi melding til politiet er angitt i barnevernloven § 6-7 3. ledd om unntaket fra taushetsplikt. Denne gjelder kun når det er ”nødvendig for å fremme barneverntjenestens...oppgaver, eller for å forebygge vesentlig fare for liv eller alvorlig

⁵³ Min kursivering

⁵⁴ Jfr. barnevernloven § 4-3.

⁵⁵ Lindboe (2008) s. 48-49.

⁵⁶ Bvl. § 1-1.

skade for noens helse.”⁵⁷ Det er ikke snakk om en anmeldelse i straffeprosessuell forstand, men en underretning til politiet om mulig straffbart forhold slik at de kan starte en etterforskning dersom de finner grunnlag for det.

Ofte henlegges politisaken fordi det stilles strengere krav til bevis for å reise en straffesak enn for nødvendigheten av å opprette barneverntiltak.⁵⁸ Det kan påføre barnet en stor belastning dersom etterforskningen henlegges eller overgriper frikjennes i retten. En henleggelse eller frikjennelse kan også være et argument mot at barnevernet kan fatte vedtak om omsorgsovertakelse. Det bør derfor foretas en konkret vurdering i hver sak om det vil være det beste for barnet å melde overgrepene til politiet. Hensynet til barnets beste skal være veiledende for hele barnevernets virksomhet også hvor det ikke er regulert i loven. Det fremgår av behandlingen av barnets beste som barnerettslig prinsipp ovenfor.

Uavhengig av om de velger å melde saken til politiet, bør barnevernets hovedfokus være barnet som offer og dets behov for beskyttelse. Barnets bosituasjon vil ha betydning for vurderingen av barnevernets tiltak.⁵⁹ Dersom barnet ikke bor med den forelderen som er mistenkt for overgrep er det ikke sikkert at det er behov for omsorgsovertakelse etter § 4-12 bokstav c. Det forutsettes i 2. ledd at vedtaket må være ”nødvendig ut i fra den situasjonen barnet befinner seg i”. Barnevernet kan i slike tilfeller bistå med hjelpetiltak etter barnevernloven § 4-4 1. ledd i form av råd og veiledning. Dette er i tråd med læren om det minste inngreps prinsipp, som tilsier at barnet primært skal hjelpes i hjemmet. Barnevernet kan ikke fatte vedtak om samværnsnekt for den overgrepsmistenkte forelderen, men kan råde forelderen med daglig omsorg til å gå til sak for å stanse samværet etter barneloven.

Barnevernet må nødvendigvis bruke tid på å undersøke om det foreligger grunnlag for å fatte vedtak om omsorgsovertakelse. Imidlertid kan det i akutte tilfeller være behov for å ta

⁵⁷ Min kursivering

⁵⁸ Lindboe (2008) s. 287

⁵⁹ Lindboe (2008) s. 257

barnet ut av hjemmet umiddelbart. Det følger av bvl. § 4-6 2. ledd at det kan fattes et midlertidig vedtak om å overta omsorgen for barnet dersom det er fare for at barnet blir ”*vesentlig skadelidende*”⁶⁰ ved å forbli i hjemmet. Med ”vesentlig” forstår jeg at det risikeres alvorlige skadefølger for barnet om det ikke umiddelbart blir tatt ut av hjemmet. Alminnelig sannsynlighetsovervekt vil alltid være nok i slike saker.⁶¹ Imidlertid må man foreta en konkret vurdering i hver enkelt sak. Hensynet til barnets sikkerhet, kan tilsi at man ikke bør stille krav om sannsynlighetsovervekt hvor alvorlighetsgraden av skaden som kan bli påført barnet er stor. Både flertallet og mindretallet uttalte i Rt. 1995 s. 209 at barnevernet i hastesaker burde ha et atskillig spillerom for mulige feilgrep. Argumentet er også brukt i forbindelse med midlertidige avgjørelser i samværssaker etter barneloven (se kapittel 5).

Akutte vedtak er tidsbegrenset og faller bort dersom barneverntjenesten ikke fremmer forslag til omsorgsovertakelse for fylkesnemnda innen 6 uker, jfr. § 4-6 4. og 5. ledd.

Foreldre som opplever å bli fratatt omsorgen for barna sine kan oppleve dette som mer inngripende enn en straffereaksjon. Vi opererer likevel ikke med samme krav til sannsynlighetsovervekt ved vurdering av omsorgsovertakelse som i strafferetten.⁶²

Det er fylkesnemnda som har vedtaksmyndighet i tvangssakene etter barneloven. Grunnvilkårene for omsorgsovertakelse etter § 4-12 er strenge. Det er kun i de alvorligste tilfellene det er aktuelt å overta omsorgen for et barn. Det kreves at man foretar en sammensatt vurdering av situasjonen før beslutningen treffes. Dersom barnet utsettes for seksuelle overgrep, er et av vilkårene for omsorgsovertakelse oppfylt etter § 4-12 bokstav c. I tillegg kreves som nevnt ovenfor at det er nødvendig ut i fra dagens situasjon, se 2. ledd. En siste forutsetning for omsorgsovertakelse er at den anses å være til barnets beste,

⁶⁰ Min kursivering

⁶¹ Lindboe (2008) s. 165

⁶² Lindboe (2007) s 178

jfr. § 4-1. Hvor sikker man må være på at vilkårene er oppfylt er diskutert flere steder i juridisk teori. Det synes for meg klart at det beste for barnet vil være å bli fjernet fra en eventuell omsorgssituasjon som innebærer risiko for overgrep.

I likhet med samvær- og barnefordelingsaker etter barneloven må man også her foreta en vurdering av dagens situasjon og prognoser om fremtiden.⁶³ Det er umulig å komme med sikre antagelser om fremtiden. Dette tilsier at man ikke kan stille krav om at det skal være hevet over enhver tvil at vilkårene for omsorgsovertakelse foreligger. Lindboe sier i sin artikkel, ”Beviskravet i barnevernssaker” at det må tas med i vurderingen at vilkårene for omsorgsovertakelse er sammensatte. Ettersom det kreves at strenge materielle grunnvilkår er oppfylt for å fatte vedtak om omsorgsovertakelse, er det etter min mening ikke betenkkelig at det kun stilles krav om alminnelig sannsynlighetsovervekt. Dersom det foreligger alminnelig sannsynlighetsovervekt i alle leddene av vurderingen, antar jeg at man i de fleste tilfellene vil komme til rettsriktig resultat.

Det viktigste for barnets rettsvern er at det beskyttes mot overgrep i hjemmet. Imidlertid er seksuelle overgrep mot barn som nevnt ovenfor brudd på bestemmelsene i straffeloven og det vil være i det offentlige interesse at en overgriper blir straffet for å forhindre ytterligere overgrep mot barn. Jeg vil derfor i det følgende gjennomgå systemene som skal få en overgriper dømt i rettsapparatet.

⁶³ Lindboe (2007) s. 178

7 Sakens gang

Sedelighetssaker er en fellesbetegnelse på saker som innebærer seksuelle overgrep. For barnet kan en rettslig prosess, med alt det innebærer, være en stor belastning. Særlig gjelder dette i saker hvor overgriper er en nærstående. Alvorlige forbrytelser mot barn er undergitt offentlig påtale, noe som innebærer at påtalemyndigheten kan reise sak uten formell begjæring fra den fornærmede. Det er opp til politiet å etterforske saken og vurdere om det foreligger nok bevis til å igangsette straffesak. Det følger av Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnyttning og seksuelt misbruk art. 30 at konvensjonsstatene skal foreta tiltak for å sikre at etterforskning av straffeforfølgning gjennomføres på den måten som er best for barnet.

Vi har sett eksempler fra nyere tid på at barn synes det er vanskelig å forklare seg om overgrep begått av foreldrene. Dette gjelder særskilt om de må møte foreldrene eller vet at de følger forklaringen deres fra et annet rom. Et nylig eksempel er fra Alvdalsaken hvor et vitne møtte sin mor i gangen utenfor rettssalen. Dette medførte at hun etterpå nektet å vitne. Her var vitnet rullet å fylt 18 år, men eksempelet illustrer den vanskelige situasjonen barnet blir utsatt for. Selv om man kan forbeholde seg retten til å nekte å vitne mot sine foreldre,⁶⁴ ble det her tillatt at man spilte av bevisopptak på video og at hennes forklaring ble lest opp av aktor. Det følger av rettspraksis at dommeren har anledning til å tillate dette.⁶⁵ Dette er imidlertid betinget av at siktedes rett til kontradiksjon blir ivaretatt. Dersom vitnet er tilstede i retten kan man stille spørsmål direkte til vitnet etter at opptaket er vist for retten.

At barnet befinner seg i en sårbar situasjon tilsier at man under hele prosessen må opptre så hensynsfullt som mulig. Det kan ta lang tid fra ugjerningen blir begått til saken kommer opp for retten. Erfaring viser at dersom det tar for lang tid, vil barnet etter hvert distansere seg fra overgrepene og ikke huske like godt hva som har hendt. Dersom barnet ikke lenger

⁶⁴ Jfr. strprl. § 122.

⁶⁵ Jfr. Rt. 2011 s.93.

husker eller ønsker å uttale seg om saken, vil man i mange tilfeller ikke ha tilstrekkelig grunnlag for å gå til sak da barnets uttalelse kan være det viktigste bevis for retten.

Det er særdeles viktig for ivaretagelsen av barnets rettssikkerhet at det finnes ordninger som er tilpasset barnet og dets utvikling. Det er av avgjørende betydning at avhøret blir best mulig slik at det skal kunne benyttes som bevis i en påfølgende straffesak. Det er derfor utarbeidet spesielle regler i straffeprosessloven for de tilfeller at barn skal vitne i etterforskning av seksuelle overgrep.

7.1 Dommeravhør

7.1.1 Innledning

Et dommeravhør er et utenrettslig avhør av barn i saker om forbrytelser om sedelighet. At avhøret er utenrettslig vil si at det holdes utenfor rettsmøtet. Dommeravhør av barn er regulert i strprl. §§ 234 og 239, samt Forskrift av 2. oktober 1998 nr. 925 om dommeravhør og observasjon samt endringer i straffeprosessloven, straffeloven og påtaleinstruksen (Heretter forskriften). Formålet med dommeravhøret er å avdekke om barnet har vært utsatt for seksuelle overgrep. Det som fremkommer i dommeravhøret er en viktig del av politiets etterforskning og utkommet vil avgjøre om det er grunnlag for å gå videre med saken. Dommeravhøret brukes også som bevis under hovedforhandlingen.

For at dommeravhør skal kunne brukes som alternativ avhørsmetode stilles det som kriterium at barnet er under 16 år. Det er barnets alder på hvert trinn i saksgangen som avgjør hvilke metoder som skal benyttes. Barnet beskyttes kun av regelen om dommeravhør fram til det fyller 16 år. Dersom det når denne alder før hovedforhandlingen, må det møte som vitne for retten.

Bestemmelsen om dommeravhør kan også benyttes overfor psykisk utviklingshemmede, men jeg vil ikke omhandle dette nærmere her.

Nedenfor kommer jeg først til å omhandle reglene om dommeravhør, deretter vil jeg si noe om observasjon som avhørsmetode. I loven er dette oppstilt som alternativ til dommeravhør for de minste barna. Jeg vil imidlertid ikke gå så dypt inn i dette tema, da det ikke lenger er ansett som en særlig aktuell ordning.

7.2 Gjennomføringen av dommeravhøret

Gjennomføringen av dommeravhør, vil i de fleste tilfeller i dag foregå i ett av landets sju barnehus, som er ment å være landsdekkende. Imidlertid vil det på grunn av store geografiske avstander og andre praktiske årsaker, være noen tilfeller hvor dommeravhør vil bli foretatt ved tinghuset eller et annet egnet sted. Jeg vil derfor først omhandle reglene for dommeravhør generelt og deretter si noe om barnehusordningen og hvilken betydning denne har for barns rettssikkerhet.

7.2.1 Hvem skal foreta avhøret?

Det er dommeren som er ansvarlig for gjennomføringen av avhøret.⁶⁶ Han skal som hovedregel tilkalle en særlig skikket person til å foreta det.⁶⁷ Avhør av barn stiller krav til personlige egenskaper. Det kreves at man skaper tillitt for å kunne opprette en dialog med barnet. Ved at man benytter seg av personer med særlig kompetanse om barns adferd under avhøret, kan man unngå kommunikasjons- og tolkningsproblemer.

Justisdepartementet understreket viktigheten av at personen som skal foreta avhøret kommuniserer godt med barn og kjenner de rettslige kravene til avhøret.⁶⁸ Dette fremkommer også i forskriftens § 6 som angir utfyllende bestemmelser om hvem som kan foreta avhøret. Den angir også at den som skal foreta avhøret bør være en tjenestemann innenfor politiet som har særlig erfaring med etterforskning av saker som gjelder barn.

⁶⁶ Jfr. strprl. § 134 sammenholdt med forskriftens § 5.

⁶⁷ Jfr. strprl. § 239 1. ledd, 2. punktum.

⁶⁸ Jfr. Ot.prp. nr. 33 (1993-1994) s. 22.

Eventuelt kan dommeren også velge personer med ytterlige ekspertise ved behov. Man kan ikke forvente at en dommer skal ha spesialkompetanse på dette feltet. Det er derfor bedre for ivaretagelsen av barnets rettssikkerhet at noen med tilstrekkelig kompetanse gjennomfører avhøret. Imidlertid har departementet uttalt at dersom en dommer innehar kyndighet på dette feltet, vil det ikke være uforsvarlig om han ved behov foretar avhøret selv.⁶⁹

Dommerens primære oppgave er etter dette å oppnevne en særlig skikket person samt å sikre at avhøret foregår innenfor rettslige rammer. Avhøret bør legges opp på en måte som frembringer en tydelig og sann forklaring, samtidig som man ivaretar hensynet til vitnet.⁷⁰ I og med at det er et så stort sprik i alder mellom barna som avhøres, er det ikke fastsatt bestemte regler for hvordan avhøret skal gjennomføres. Imidlertid er det viktig at det ikke blir stilt ledende spørsmål til barnet. Dette følger av strprl. § 136 2. ledd jfr. § 234 1. ledd. Det er viktig at avhøret legges opp etter rettslige rammer ettersom dommeravhøret er et viktig bevis. Dersom det ikke utføres i tråd med disse, kan ikke avhøret vektlegges i like stor grad. Dersom man ikke kan legge vekt på barnets vitneuttalelse, er det ikke sikkert at man får gjerningsmannen dømt. Dette vil være et alvorlig brudd på barnets rettssikkerhet.

7.2.2 Når skal avhøret foretas?

Det fremgår av strprl. § 239 4. ledd at dommeravhør i utgangspunktet skal foretas innen to uker etter at overgrepet er anmeldt til politiet, med mindre særlige grunner tilsier at det skal foretas senere. Forskriftens § 4 regulerer også tidsrammen for avhøret. At avhøret skal foretas så ”fort mulig, og senest to uker innen anmeldelse”, er blant annet begrunnet i hensyn til avhørets bevisverdi.⁷¹ Dersom det tar for lang tid fra overgrepet skjer til barnet blir avhørt, kan det redusere sannsynligheten for at barnet husker detaljer om hva som har

⁶⁹ Rundskriv G-70/98

⁷⁰ Jfr. strprl. § 136

⁷¹ Ot.prp. nr. 11 (2007-2008) Pkt. 9.5.1.2

skjedd. Jo mindre barna er, jo større kan betydningen i forhold til å huske være. Dette utgjør en trussel for barnets sikkerhet da dommeravhøret ofte, som nevnt tidligere er det viktigste beviset man har for å få gjerningsmannen dømt.

Imidlertid ser man at toukersregelen fungerer dårlig i praksis. Gjennomsnittstiden fra saken anmeldes til barnet blir avhørt, var for eksempel 32 dager i Hordaland politidistrikt i 2010.⁷²

Jeg har vært i kontakt med Veronica Drivstuen hos advokatfirmaet Velde i Stjørdal. Hun fortalte at hun hadde en sak hvor det tok over en måned fra saken var anmeldt til politiet til barnet ble avhørt. Barnet som da var 3-4 år gammelt, husket ikke lenger hva som hadde skjedd og hadde gått videre.⁷³

I saker om seksuelt misbruk fra nærstående har overgrepene skjedd flere ganger og gjerne over et lengre tidsrom. Dersom dommeravhøret skal foretas på grunnlag av indisier og barnet ikke ennå har fortalt noen om misbruket, er det i forarbeidene uttalt at det kan være viktigere å bruke nok tid slik at dommeravhøret blir grundig forberedt, enn at dommeravhøret blir foretatt raskt. Dette gjelder både av hensyn til etterforskningen og gjennomføringen av dommeravhøret.⁷⁴ Imidlertid er det grunn til å anta at den lange ventetiden kan være en påkjenning for barnet og omgivelsene rundt barnet. Avdekking av seksuelle overgrep rammer hele familien. Jo lenger tid det tar før saken behandles, jo større mulighet er det for at barnet utsettes for ytre påvirkning. Man kan da spørre om det som framkommer under avhør er barnets egen historie eller om den er et resultat av påvirkning fra andre. Det er angitt at man så langt det er mulig skal unngå å snakke med barnet om det som er hendt for å unngå å ”forurense” erindringene til barnet. Barnet skal heller ikke starte med behandling før dommeravhøret er gjennomført. Dette kan innebære at barnet ikke føler

⁷² Årsmelding barnehuset i Bergen for 2010.

⁷³ Mail 16.09.2011.

⁷⁴ Ot.prp. nr. 11 (2007-2008) Pkt. 9.5.1.2.

at det får noen respons på det det har fortalt og lukke seg. Det er avgjørende for bevisets verdi at det barnet forteller er troverdig. Dersom det barnet sier bærer preg av påvirkning fra de rundt, kan man ikke legge vekt på disse som bevis. Dette påvirker barnets rettsikkerhet i negativ retning. Av hensyn til siktedes rettssikkerhet kan man ikke legge vekt på uttalelser fra barnet som bærer preg av å være influert av andre. Det er derfor avgjørende at avhør settes i gang så snart det er mulig for å forhindre dette.

7.2.3 Hvem kan være tilstede under avhøret?

Det er delte meninger om hvem som kan være til stede under avhøret av barnet. I selve rommet hvor avhøret skal foregå, vil det dersom det er mulig, kun være ”særlig skikket person” og barnet som oppholder seg. Det kan være uheldig dersom flere er til stede i rommet. Dette kan forvirre barnet og medføre en større belastning enn nødvendig. Tilstedeværelse under avhøret omfatter også de som følger avhøret fra et tilstøtende rom. Disse følger avhøret, enten gjennom et enveisspeil, eller ved videooverføring. Det er dommeren som avgjør hvem som skal være tilstede under avhøret. Barnet skal som regel orienteres om hvem som følger avhøret.

7.2.3.1 Siktedes forsvarer

Det har tidligere vært diskutert om siktedes forsvarer skal kunne være tilstede under avhøret. Dette er nå lovfestet i strprl. § 239 1. ledd 4. punktum og fulgt opp i forskriftens § 9. Det kan imidlertid gjøres unntak fra dette dersom det av hensyn til barnet anses nødvendig. Dette vil for eksempel være dersom barnet nekter å forklare seg om det vet at forsvareren følger avhøret, men også dersom avhøret av barnet ikke lar seg gjennomføre i et rom med enveisspeil, slik at forsvarer måtte ha oppholdt seg i rommet dersom han skulle ha fulgt avhøret. Dersom forsvarer ikke får være til stede under avhøret og stille spørsmål gjennom dommeren, vil dette være et inngripende tiltak i siktedes rettssikkerhet. Det er derfor den store hovedregel at forsvarer skal være til stede dersom det er praktisk mulig. At forsvareren er til stede, er ikke noe som truer barnets rettssikkerhet, men heller er med på å ivareta den. Det er i barnets interesse at domstolen kommer til et riktig resultat. Det vil ikke

være særlig gunstig at en person som står nær barnet blir uskyldig dømt for å ha begått overgrep mot barnet. Det er derfor viktig at forsvareren kan være til stede og ivareta rettssikkerheten til siktede.

7.2.3.2 Verge

Barnets foresatte bør gis anledning til å følge avhøret. Dette følger av strprl. § 128 2. ledd og er fulgt opp i forskriftens § 7. Imidlertid forutsetter dette at de ikke er anmeldt i saken. Dersom foreldrene er anmeldt i saken, kan det oppnevnes en setteverge for barnet i henhold til vergemålsloven § 15. Her heter det at setteverge skal oppnevnes dersom vergen er ”ugild” til å handle på vegne av barnet. Med dette menes at vergen selv eller noen andre i nær relasjon til barnet har en motstridende interesse i forhold til barnet.

Imidlertid følger det av § 15 .1 ledd siste setning at en forelder kan være verge for sitt barn dersom barnet ikke har motstridene interesser til den aktuelle forelder. Altså kan en forelder være verge for et barn som har blitt utsatt for overgrep fra sine slektninger. Dette er fulgt opp i den nye vergemålsloven av 2010.⁷⁵ Det følger av ny lovs § 34 at det skal oppnevnes en midlertidig verge (setteverge) etter § 27 dersom vergen har en interesse som strider mot barnets, jfr. § 34 1. ledd. Bestemmelsen gjelder kun for oppnevnte verger, ikke mot barnets foreldre. Dersom den andre forelder er i stand til å ivareta barnets interesser i saken, vil det ikke være behov for oppnevning av verge jfr. § 34 3. ledd. Denne loven har imidlertid trådt i kraft per dags dato. Vi må derfor forholde oss til loven fra 1927.⁷⁶

Forutsatt at det ikke er de foresatte som er anmeldt i saken kan deres tilstedeværelse være av betydning i de tilfeller barnet uttrykkelig ber om dette. I rundskrivet fremheves at det er ønskelig at det kun er den som skal foreta avhøret som befinner seg i samme rom som barnet. Det antas at barnet kan bli forstyrret av den foresattes nærvær og at det kan bli

⁷⁵ Lov om vergemål (vergemålsloven) av 2010 nr. 9.

⁷⁶ Lov om vergemål for umyndige (vergemålsloven) av 1927 nr. 3.

vanskeligere å få en sannferdig forklaring fra barnet. Det er derfor angitt at dommeren kan bestemme at de foresatte ikke skal være tilstede under avhøret.

7.2.3.3 Bistandsadvokaten

I henhold til straffeprosesslovens § 107 c, skal bistandsadvokaten varsles om og gis anledning til å være med på avhøret. Dette følger også av forskriftens § 8. Det vil her som ellers når det gjelder barneavhør, være mest aktuelt at man oppholder seg i et annet rom når man skal følge avhøret. Bistandsadvokatens nærvær er forutsatt av at fornærmede selv ønsker det. I rundskrivet til forskriften henvises det til forarbeidene hvor departementet understreket dette.⁷⁷ Bistandsadvokatorordningen er en faktor som er ment å styrke barns rettssikkerhet i den forstand at advokaten vil være med å sikre at den fornærmedes rettigheter og behov ivaretas under hele prosessen. Bistandsadvokaten oppnevnes og betales av det offentlige. Hvem som har krav på bistandsadvokat, reguleres av strprl. § 107 bokstav a. Man må være fornærmet⁷⁸ av en overtredelse av straffeloven §§ 192-197 eller §§ 199-200 2. og 3. ledd. Det vil si at barn som utsettes for seksuelle overgrep vil ha krav på å få oppnevnt bistandsadvokat. Det er som sagt ovenfor valgfritt om man vil benytte seg av ordningen, men man er sikret en sterkere prosessuell stilling om man stiller med bistandsadvokat som kan ivareta barnets prosessuelle rettigheter. Bistandsadvokaten kan anmode om at det foretas ytterligere etterforskingsskritt, jfr. strprl. § 107c.

7.2.3.4 Politiet

Det følger av forskriftens § 10 at politiet skal få anledning til å overvære avhøret hvis dette er mulig. Dette begrunnes i at dommeravhøret er en del av etterforskningen og det kan ha betydning for denne at politiet kan være tilstede. Det vil sjelden være aktuelt at politiet ikke kan være tilstede under avhøret. I de fleste tilfeller vil jo nettopp den som avhører barnet

⁷⁷ Ot.prp. nr. 53 (1983-1984) s. 77

⁷⁸ ”Fornærmede” brukes som betegnelse på den som er krenket av den straffbare handling.

være en representant fra politiet med spesiell skolering innen barneavhør. I tillegg vil det være aktuelt at politietterforsker og en politijurist er tilstede.

7.2.3.5 Andre

Andre personer som kan være tilstede er ikke regulert i verken lov eller forskrift.

Det pågår en diskusjon omkring hvem som kan være tilstede under et avhør. Med ”tilstede” mener jeg også her at de følger avhøret fra et annet rom. Som sagt innledningsvis, skal barnet som regel orienteres om hvem som er til stede under avhøret. Det at barnet vet at mange følger avhøret, kan påvirke det i negativ retning. Et avhør i seg selv kan være svært belastende for barnet og dersom det blir gjort oppmerksom på at mange overværer avhøret, kan dette virke ekstra tyngende.

Det er vanlig etter dagens praksis at man filmer dommeravhøret dersom dette er mulig. Det kan derfor være nødvendig med en filmteknikker som har ansvaret for dette. Dersom avhøret foregår på et barnehus, vil en rådgiver fra barnehuset også følge avhøret.

Den etaten det er størst diskusjon omkring hvorvidt den skal være tilstede under avhøret, er barnevernet. Det eksisterer en ulik praksis i de forskjellige landsdelene. Særlig vil det være aktuelt å vurdere om barnevernet skal få være tilstede i saker hvor det er snakk om omsorgsovertakelse på grunn av incest. Et av argumentene for at barnevernet ikke skal kunne være tilstede er at det får mye overskuddsinformasjon, noe som kan være uheldig i forhold til barnets og siktedes rettssikkerhet. Barnevernet har i utgangspunktet ingen rolle i straffesaken. Advokatbladet omhandlet dette temaet i sin februarutgave i 2010. Riktignok gjaldt denne artikkelen om hvorvidt barnevernet kunne være tilstede under dommeravhøret på barnehuset. Jeg anser likevel denne diskusjonen som relevant på generelt grunnlag. I artikkelen etterlyser advokat Ingrid Tøllefsen rutiner for å begrense adgangen til tilstedeværelse under dommeravhøret. Hun mener at det kan oppstå problem i forhold til bevisreglene i straffeprosessloven dersom barnevernet først overværer et dommeravhør og senere skal vitne i rettssaken. I henhold til strprl. § 129 skal man søke å unngå at vitner gjøres kjent med bevis før det vitner. At barnevernet er tilstede under dommeravhøret kan

også danne grunnlag for utfordringer med tanke på taushetsplikten. Jeg er enig i at man bør søke å unngå at personer som ikke har noen rolle i saken overværer avhøret. Imidlertid kan det i sedelighetsaker, hvor en omsorgsperson er mistenkt for å ha begått overgrep, være behov for at barnevernet er tilstede og kan fatte et akuttvedtak om dette anses nødvendig. I samme artikkel understreker leder for barnehuset i Tromsø, Ståle Luther viktigheten av at barnevernet skal få det beste beslutningsgrunnlaget for å fatte akuttvedtak. Han mener at barnevernets tilstedeværelse er ønskelig i forhold til dette.

Ovenfor har jeg påpekt at man bør søke å være restriktiv i forhold til at barnet kan bli påvirket av at mange personer er tilstede under avhøret. Av hensyn til barnet bør man søke å unngå at informasjon blir spredt til mange som i utgangspunktet ikke har noen rolle i straffesaken. Dommeravhørets hovedoppgave er å avdekke om det har skjedd noe straffbart med barnet. Imidlertid anser jeg det at barnevernet kan være tilstede under avhøret som en ekstra rettsvernsgaranti for barnet. Barnet har krav på å bli vernet mot ytterligere overgrep. At barnevernet kan være tilstede å forhindre dette vil etter min vurdering være en styrke for barnets rettssikkerhet.

7.2.4 Gjennomføring av avhøret

Selve gjennomføringen av avhøret reguleres av forskriften § 12. Som nevnt ovenfor skal barnet før avhøret starter som hovedregel informeres om hvem som følger avhøret og hvor disse befinner seg. Det kan være viktig for barnet å få opplysninger om dette for å få trygghet i avhørssituasjonen. Barnet skal også gjøres oppmerksom på om det blir tatt video- eller lydopptak.

Etter strprl. § 128 skal den som foretar dommeravhøret formane barnet til å forklare seg sannferdig. Både formaningen og dommeravhøret for øvrig skal tilpasses vitnets alder og utviklingsnivå. Hva det stilles krav til i sannhetsformaningen av barnet, har førstvoterende omtalt i Rt. 1987 s. 364.⁷⁹ En formaning til et vitne - slik den er forutsatt i

⁷⁹ Rt. 1987 s. 364 på s. 366.

straffeprosesslovens § 128 første ledd – må tilpasses vitnets alder. I denne saken var barnet en pike på 11 år. Det ble sagt at man overfor et barn på 11 år måtte søke å formidle formaningen i ord og vendinger som barnet kunne forstå, samt at barnet burde få den nødvendige veiledning "til å forklare den fulle sannhet uten å skjule noe". I denne saken anså man formaningen som noe mangelfull, men likevel tilstrekkelig til å oppfylle kravet til formaning i straffeprosessloven.

Det må ikke bli stilt ledende spørsmål under dommeravhøret av barnet, jfr. strprl. § 136 2. ledd. Barn er lette å forlede og det er viktig at det som barnet forteller har rot i virkeligheten. Dersom barn blir stilt spørsmål som ”innbyr til svar i en bestemt retning”, kan det medføre at barnet svarer det det tror spørsmålsstiller vil høre framfor å fortelle sannheten. Det er også i flere undersøkelser kommet fram til at ledende spørsmål kan plante hendelser i barns hukommelse som ikke stemmer overens med virkeligheten. Dette var tilfellet i Bjugnsaken i Trøndelag på 90-tallet. Her ble til sammen 61 barn involvert i en av norgeshistoriens største overgrepssaker. Prosessen har i ettertid av flere blitt sammenlignet med hekseprosessene som foregikk under middelalderen.⁸⁰ Under avhørene av barna ble viktige rettssikkerhetsgarantier tilsidesatt. De som foretok avhørene manglet kompetanse på barneavhør. Barna som ble avhørt ble stilt ledende spørsmål og det er antatt at noen hadde snakket med barnet på forhånd da hele bygda var engasjert i saken. Til sammen 7 personer ble siktet og fengslet, inkludert bygdas lensmann. Alle ble etter hvert frikjent på grunn av manglende bevis.

Annika Melinder har publisert en artikkel om gjentatte avhør av barn i ”norsk tidsskrift for psykologiforeningen”, hvor hun viser til en undersøkelse foretatt av Ceci, Bruck og Hembrooke i 2002 hvor barn mellom 3 og 6 år fikk fortalt at foreldre eller venner hadde fortalt en (usann) historie om noe som hadde skjedd dem. De videre intervjuene av barna viste at flere av barna etter dette gjenfortalte historien som om det var de som hadde

⁸⁰ Se for eksempel Guillou (2002)

opplevd det.⁸¹ Dette understreker viktigheten av at riktig prosedyre blir fulgt under avhør av barn.

Det er dommerens ansvar å påse at det ikke blir stilt ledende spørsmål til barnet. Alle spørsmål som skal stilles til barnet fra de som overværer avhøret skal gå via dommeren. Dette følger av forskriftens § 12 siste ledd.

7.2.5 Gjentatte avhør

I dagens lovgivning søker man å unngå gjentatte avhør av barn. Dette er regulert i strprl. § 234 2. ledd siste setning og er videre fulgt opp i forskriften § 13. Nytt avhør kan bare foretas dersom det er nødvendig av hensyn til sakens opplysning og ikke hensynet til vitnet eller andre tungtveiende hensyn taler for dette. Gjentatt avhør om samme faktum bør unngås. Det er derfor angitt at spørsmålene som stilles i et eventuelt neste avhør kun bør være av supplerende art. Bakgrunnen for bestemmelsen er at det tidligere var antatt at gjentagende avhør av barnet var skadelig. En annen begrunnelse for at man kun burde tillate ett avhør, er at man i praksis ikke igangsetter psykologibehandling av barnet før avhørene er avsluttet.

I dag er det delte oppfatninger om flere avhør faktisk er skadelig for barnet. I rundskrivet til forskriften er dette anført som argument for at man åpner for gjentatte avhør dersom dette er nødvendig.⁸² Arbeidsgruppens rapport av 2004⁸³ støtter også dette argumentet. Den viser til at det ikke finnes noen entydig dokumentasjon som angir at barnets forklaring blir påvirket av at det gjentatte ganger har måttet avgi forklaring. Det forutsettes imidlertid at avhøret skjer på en nøytral måte og at ledende spørsmål unngås. Arbeidsgruppen påpeker videre at det ikke nødvendigvis vil kjennes som en påkjenning for barnet om det må møte

⁸¹ Melinder (2011) s. 1093.

⁸² G-70/98 om bemerkninger til § 13.

⁸³ Dommeravhør og observasjon. Evaluering fra arbeidsgruppe (2004)

til avhør flere ganger for oppklarende spørsmål hvor dette er nødvendig av hensyn til etterforskningen. Det kan til og med være mindre belastende for barnet om avhørene deles opp slik at hver sekvens ikke blir så lang. Det formodes at det bør være samme person som foretar avhørene fra gang til gang for å skape trygge rammer rundt avhøret.

I sin gjennomgang av forskningsrapporter om gjentatte avhør av barn og deres troverdighet som vitner, konkluderer Melinder med at gjentatte avhør kan føre til mer pålitelig informasjon.⁸⁴ Dette forutsetter som sagt ovenfor at avhørene foretas på riktig måte. Med riktig måte menes at det foretas åpne avhør og ikke under noen omstendighet stilles ledende spørsmål. Det understrekes at avhørene må gjøres i tett rekkefølge. Dette begrunnes i at det er lett at barnet glemmer hvis det har gått en viss tid. De oppfølgende avhørene har som formål å få barnet til å huske bedre. Dersom det har snakket om opplevelsen en gang, kan det hende at dette fremkaller flere detaljer omkring hendelsen i barnets hukommelse.

7.2.6 Videoopptak av barnets forklaring

Avhøret skal som regel tas opp ved videoopptak og eget lydopptak hvis nødvendig. Dette kan unnlates dersom hensynet til barnet eller formålet med forklaringen taler i mot dette.⁸⁵ Barnet skal som hovedregel gjøres kjent med at avhøret blir filmet eller tatt opp på bånd.⁸⁶ Video- og/eller lydopptaket trer i stedet for alminnelig vitneavhør under hovedforhandlingen, jfr. strprl. § 298. Det søkes derfor så langt det lar seg gjøre å få avhøret filmet. Imidlertid kan det være vanskelig å få gjennomført videoopptak av et barn som har traumatiske opplevelser omkring dette. Noen barn har opplevd at overgrepene er blitt filmet og kan ha store motforestillinger mot at dette gjøres under avhøret. Man vil da unnlate dette av hensyn til barnet. Problemet med at man ikke kan filme avhøret er at det

⁸⁴ Melinder (2011) s. 1094

⁸⁵ Forskriften § 11.

⁸⁶ Forskriften § 12 1. ledd.

blir vanskeligere for retten å danne seg et bilde av troverdigheten av forklaringen til barnet. Dersom en film av god kvalitet vises for retten, kan man lettere danne seg et inntrykk av hvordan barnet reagerer når det blir konfrontert med visse spørsmål og hvordan det forholder seg til situasjonen. Med gode kameraløsninger, kan man fokusere på eventuelle tegninger som barnet lager og hvor barnet peker når det skal forklare. At avhøret som fremvises for hovedforhandlingen er av god kvalitet kan være avgjørende for om retten får dannet seg et inntrykk av situasjonen. Videoutstyr er kostbart og det vil avhenge av de økonomiske ressursene i de ulike tingrettene og barnehusene om hvor godt utstyr man har. I og med at videoen av avhøret i mange saker er et avgjørende bevis, betyr dette at rettssikkerheten til barnet kan avhenge av hvilket utstyr som er brukt. Det vil si at det kan ha avgjørende betydning for barnets rettssikkerhet hvor i landet avhøret er foretatt. Dette er en uheldig situasjon. Man bør sørge for at opptaksmulighetene er like for alle barn, slik at det ikke er kvaliteten på opptaket som avgjør hvor stor vekt beviset får.

7.3 Kritikk av dommeravhørordningen

Dommeravhørordningen kan synes som en god løsning for barnet. Selv om det kan føles traumatisk for barnet å bli gjenstand for undersøkelser og intime spørsmål, vil denne ordningen definitivt medføre en mindre belastning enn om barnet må møte som vitne under hovedforhandlingen. Imidlertid må man også ta siktedes rettssikkerhet i betraktning. Ordningen skåner barnet, men er et viktig unntak fra bevisumiddelbarhetsprinsippet som er det prinsipale prinsippet under hovedforhandlingen. Hovedregelen er at dommen skal treffes på grunnlag av det som fremkommer under hovedforhandlingen. Man kan i utgangspunktet ikke erstatte direkte avhøring av vitner med opplesning eller videoavspilling.⁸⁷ Det blir en konflikt mellom hensynet til å spare barnet og hensynet til å ivareta siktedes rettssikkerhet.

⁸⁷ Norsk straffeprosess. (2009) s. 168.

Det er ikke oppstilt noe forbud i loven, eller forskriften om at siktede ikke kan være tilstede under avhøret. Dette forutsettes imidlertid i rundskrivet til forskriften.⁸⁸ Sett fra siktedes side ville det være en fordel å kunne være tilstede under avhøret. Det er han som vil ha best forutsetning for å følge opp barnets forklaring med spørsmål. Hensynet til kontradiksjon er nå i større grad enn tidligere vektlagt i rettspraksis om sedelighetssaker. Førstvoterende uttalte i Rt. 2011 s. 93 at retten til utspørring av barn er forankret i et samspill mellom norsk rett og internasjonale menneskerettigheter.⁸⁹ Domstolen er bundet av EMK art. 6 om at man har rett på en ”fair trial”. I denne retten legges at siktede gjennom sin forsvarer skal ha rett til å avhøre vitner mot seg. Dommeravhøret er, som nevnt flere ganger tidligere, ofte et sentralt bevis under hovedforhandlingen. Kontradiksjon bør derfor tilstrebes i størst mulig grad under etterforskningen. Ordningen med at barnet blir avhørt flere ganger, vil være med å tilstrebe dette. Da kan siktede gjøres kjent med bevisene mot seg og kan ta til motmæle, eventuelt stille oppklarende spørsmål. Det avgjørende er om siktede i sum blir gitt en rettferdig rettergang.

7.4 Dagens alternativ til dommeravhør av barn - Observasjon

Observasjon er hjemlet i strprl. § 239 3. ledd og er regulert i forskriftens kapittel II.

Formålet med ordningen var å møte utfordringen angående gjennomføring av avhør av de minste barna. Små barn har ikke utviklet et tilstrekkelig ordforråd til at de kan uttrykke seg verbalt. Det ble derfor utarbeidet en ordning som var ment å erstatte dommeravhør for de minste barna. Det er dommeren som skal vurdere hvilken avhørsmetode som skal benyttes. Dette følger av en naturlig språklig forståelse av ”kan”.⁹⁰ Dommeren har etter dette frihet til å velge den metoden han mener er mest hensiktsmessig for det enkelte barnet.

Observasjonen foretas av samme person på samme sted over et kortere tidsrom. For å kunne danne seg et riktig inntrykk av de minste barna samt opparbeide seg et tillitsforhold,

⁸⁸ G-79-98 om bemerkninger til § 9.

⁸⁹ Jfr. Rt. 2011 s. 93 avsnitt 30.

⁹⁰ Jfr. § 239 3. ledd.

har man behov for å observere dem flere ganger. Observasjonen er ment å foregå ved en kombinasjon av lek og samtale i en kortere periode av gangen.⁹¹ Dette for å unngå at barnet slites ut. I Justisdepartementets merknader til forskriften⁹² er det antatt at det vil være tilstrekkelig med 2-4 observasjoner på inntil en time per gang. Det samlede antall observasjoner bør foreligge innen 14 dager.

Observasjon av barn må foretas av en sakkyndig, som regel psykolog med særlig erfaring med barn eller barnepsykiater. Dette følger av forskriften § 16. Det er understreket i Justisdepartementets merknader til forskriften at den sakkyndige må ha kjennskap til rettsvesenets krav til observasjon.

7.5 Kritikk av observasjonsordningen

Ordningen med observasjon av barnet er kritisert og foreslått fjernet fra loven av arbeidsgruppen som evaluerte ordningen i 2004⁹³. Bakgrunnen for dette var at det ble gjort undersøkelser som viste at det er få som benyttet seg av ordningen. Observasjon er svært ressurskrevende. Den sakkyndige må bruke mye tid med barnet for å kunne danne seg et inntrykk. Det er også vist til at man i ytterst få saker fikk noe ut av observasjonen i form av bevis som var tilstrekkelig til å legge fram i retten. Metoden har altså ikke greid å få fram barnets historie tilstrekkelig til at den kan brukes som bevis. Dette vil ikke verne barnets rettsikkerhet slik at den skyldige blir dømt.

Det har også kommet flere forskningsrapporter på området som viser at observasjon av barn avslører betydelige muligheter for feilaktig informasjon.⁹⁴ Det vil derfor være vanskelig for en sakkyndig å uttale seg på vegne av barnet. På grunn av den store

⁹¹ Forskriften § 17.

⁹² Rundskriv G-70/98

⁹³ Dommeravhør og observasjon. Evaluering fra arbeidsgruppe (2004) kapittel IX.

⁹⁴ Dommeravhør og observasjon. Evaluering fra arbeidsgruppe (2004) kapittel IX.

feilmarginen er det antatt at flere sakkyndige ikke ønsker å påta seg det store ansvaret det er å tolke barnets adferd og knytte denne opp til straffebestemmelsene. Dette er av mange omtalt som arven etter Bjugnsaken. Leger og psykologer la fram sakkyndigerklæringer om at de var sikre på at barna var utsatt for overgrep på det som antas å være uriktig grunnlag.⁹⁵ Kritikken som er blitt reist av saken i ettertid har medført en større skepsis til bruk av sakkyndiges uttalelser. Etter at evalueringen ble publisert, er det ingen kjente tilfeller hvor observasjon er tatt i bruk som avhørsmetode. Bestemmelsen i strprl. § 239 3. ledd er således antatt å være en papirbestemmelse.

Riksadvokaten har i et høringsnotat til Justisdepartementet vedrørende rapporten fra 2004 bemerket at man bør finne en alternativ høringsordning for de minste barna.⁹⁶ Utfordringen blir da hvordan man skal ivareta de minste barnas rettssikkerhet i avhørsordningen. Nå benyttes dommeravhør for alle barn, uavhengig av alder. Dette forutsetter selvfølgelig at de har utviklet tilstrekkelig språk til at man kan nyttiggjøre seg av samtalen. For de aller minste barna vil ikke dette være særlig aktuelt. Da erstattes dommeravhøret av samtale med foreldre og eventuelle andre som har god kjennskap til barnet. Her er barnet avhengig av at ressursene rundt barnet taler barnets sak. Det kan spørres om dette ivaretar rettssikkerheten til barnet tilstrekkelig. Jeg ser etter dette et behov for å utvikle en ny avhørsmetode for barn som ivaretar også de yngste barnas rettssikkerhet.

⁹⁵ Mitsem (2004) s. 176.

⁹⁶ Høringsnotat fra Riksadvokaten angående Rapport med evaluering av ordning med dommeravhør og observasjon av barn. (18.02.05)

7.6 Barnehus

Barnehus er en nylig opprettet ordning. Barnehusets formål er å sikre at barn som blir utsatt for vold og overgrep et helhetlig hjelpe- og behandlingstilbud i samme lokale. Redd Barna var en av initiativtakerne til opprettelsen av barnehus i Norge. Inspirasjonen var en modell fra Island som man hadde gode erfaringer med.⁹⁷

Barnehusene er underlagt Justisdepartementet, men administreres av Politidirektoratet og er tilknyttet hvert enkelt politidistrikt. Barnehusene er ment å styrke barns rettssikkerhet i en sårbar situasjon.

Barnehusene er utstyrt for dommeravhør, medisinsk undersøkelse, samtale og terapi. Det første barnehuset ble opprettet i Bergen i 2007. Det er nå etablert 7 barnehus til sammen i Norge. Ordningen er med dette ment å være landsdekkende. Med opprettelse av barnehus ønsker man at barnet skal få en bedre totalopplevelse av undersøkelsessituasjonen.

Barnehusene er innredet mer barnevennlig enn man har mulighet til på tinghuset. Her har man pauserom med tv, spill og leker. Både i avhørsrom og i undersøkelsesrom er det søkt tilrettelagt for best mulig å skape en trygg situasjon for barnet.

7.6.1 Hvordan saken kommer til barnehuset

Det er forskjellige måter sakene kommer til barnehuset. Først vil jeg si noe om henvendelsene som ikke kommer via rettssystemet. Deretter vil jeg omhandle de tilfeller som kommer til barnehuset via rettsapparatet.

1) Henvendelsene som ikke kommer via rettssystemet kan være et steg på veien til å varsle politi og eventuelt barnevern om at det er mistanke om at barn utsettes for vold eller seksuelle overgrep. Skole og barnehage, men også privatpersoner kan oppsøke barnehuset

⁹⁷ Se forordet i Barnas Hus – et helhetlig og barnevennlig tilbud til barn som har vært utsatt for seksuelt misbruk. (2004)

for rådgivning og bistand angående sin bekymring om et barns situasjon. Barnevernet kan også søke råd hos barnehuset. Man opplever at terskelen kan være lavere for å oppsøke barnehuset for en uforpliktende samtale om sin mistanke om at barn utsettes for overgrep enn for å oppsøke politiet direkte. Ståle Luther ved barnehuset i Tromsø er ikke tvil om at dette er med på å sikre barns rettssikkerhet.⁹⁸ Dersom den bekymrede ønsker å forholde seg anonym, kan barnehuset melde saken for vedkommende. Dette kan føre til at flere saker som ellers ikke ville blitt meldt til politi eller barnevern, kommer for en dag og vil utvilsomt medføre at barnets rettssikkerhet ivaretas på en bedre måte enn tidligere.

Imidlertid må barnehuset her være forsiktig med hvilke råd de gir til de som oppsøker barnehuset. Det har nettopp vært en sak i media hvor foreldre hadde vært i kontakt med barnehuset for å søke rådgivning angående sitt barn som de mistenkte hadde vært misbrukt. De ble rådet til å snakke med barnet sitt ved å stille åpne spørsmål. Imidlertid medførte samtalen foreldrene hadde med sønnen at det etterfølgende avhøret ikke kunne brukes som bevis og saken ble henlagt.⁹⁹ Saken viser at det er nødvendig med en gjennomgang av barnehusets rutiner for hvordan de skal forholde seg til slike situasjoner. I dette tilfellet opplevde man at barnets rettssikkerhet ble svekket ved at foreldrene søkte råd hos barnehuset. Dette er stikk i strid med intensjonen som nettopp er å bedre rettssikkerheten til barna.

2) Den mest aktuelle veien saken kommer til barnehuset, er at tingretten tar kontakt etter begjæring fra påtalejurist i politiet for å avtale gjennomføring av dommeravhør. Da vil de ansatte på barnehuset koordinere avhør, eventuelle undersøkelser og videre oppfølging av barnet. Jeg vil i det følgende si litt om hvordan barnet blir mottatt på barnehuset og hvordan barnehusordningen er med på å ivareta barns rettssikkerhet og rettsvern.

⁹⁸ Jfr. Uttalelse i Advokatbladet nr. 2 (2010)

⁹⁹ Henriksen (2011)

7.6.2 Før avhøret

For å gjøre situasjonen så trygg som mulig, blir barnet vist rundt på huset sammen med sin verge. Dersom det er mistanke om at barnet har vært utsatt for incest, vil den som følger barnet være settevergen.¹⁰⁰ Det er viktig at barnet blir gjort oppmerksom på hva som skal skje, slik at det føler at det ikke mister kontrollen på situasjonen.

7.6.2.1 Medisinsk undersøkelse

Det er hensiktsmessig at man først starter med en medisinsk undersøkelse av barnet, dersom dette ikke er foretatt tidligere. Som sagt innledningsvis er barnehusene utstyrt for å foreta slike undersøkelser. Her kan helsepersonell foreta undersøkelser av barnet for å sikre eventuelle spor etter overgrep og undersøke om barnet er friskt og ikke har fått noen sykdommer eller er blitt gravid som følge av det eventuelle overgrepet. Et instrument som ofte brukes er videokoloskop. Ved at man under undersøkelsen kan ta bilder, unngår man gjentakende undersøkelser. Ved barnehuset i Hamar er det sykepleier/jordmor med spesiell opplæring om overgrep som foretar disse undersøkelsene¹⁰¹, men dersom barnehuset ikke har tilstrekkelig kompetanse på huset, vil de ofte samarbeide med nærliggende sykehus slik at egnet helsepersonell derfra kan komme til barnehuset og foreta undersøkelsen. Dette kan være positivt for barnet som slipper å reise i mellom de ulike instansene. Når man foretar undersøkelsen i samme hus som avhøret kan man gjøre den på samme dag som avhøret og under trygge og barnevennlige rammer.

7.6.3 Prosessen i barnehuset

Gjennomføringen av avhøret på barnehuset vil stort sett foregå som beskrevet ovenfor under punkt 8.2, Gjennomføringen av dommeravhøret. Det er de samme reglene som gjelder ved gjennomføring av dommeravhør her, som på tinghuset. Fordelen er at barnehuset er spesielt tilrettelagt for avhør av barn. Rommene er utstyrt med leker og er

¹⁰⁰ Jfr. det jeg har skrevet om settevergen i kapittel 8.2.3.2.

¹⁰¹ Se hjemmesidene til barnehuset i Hamar, ”Medisinske undersøkelser”

innredet med positive farger. Barnehusene vil dermed ikke fremstå som institusjonspreget og fremmed for barnet. De barnevennlige omgivelsene sammenholdt med personell som har særlig barnefaglig kunnskap, er med på å skape trygge rammer for avhøret. Dette er i tråd med anbefalingene fra Helsedirektoratet som sier at samtaler med barn skal foregå i trygge omgivelser med personell som har kompetanse på området.¹⁰² Denne veiledningen er ment for helsepersonell, men kan etter min vurdering anses å gjelde på generell basis når det kommer til samtaler med barn for å avdekke seksuelle overgrep.

Barnehusene har videoutstyr som er tilpasset barneavhør. Man kan foreta avhørene mens den som avhører barnet leker med barnet på gulvet dersom det er behov for det. Videoteknikeren vil følge avhørene slik at kameraene hele tiden vinkles mot barnet. At barnehusene har denne ordningen, gjør avhørssituasjonen tryggere for barnet. Avhøret skjer mer på barnets premisser og da man får mer ut av avhøret enn om man skulle avhørt et motvillig barn som ikke ville forklare seg plassert ved bordet. Man er overbevist om at et trygt barn er bedre i stand til å forklare seg enn et som er utrygt.¹⁰³

En annen fordel med at dommeravhørene skjer på barnehuset, er at barnet og vergen kan få umiddelbar oppfølging etter at avhøret er overstått. Barnet oppretter en kontaktperson som kan følge opp barnet og dets familie etter avhøret. Noen ganger vil det være behov for korttidsbehandling av barn som står i behandlingsskø til psykologibehandling hos BUP (Barne- og ungdomspsykiatrisk behandling). Dette vil personalet på barnehuset bistå med. Barnehuset kan også følge opp mot politi og barnevern samt bistå barnet og familien i prosessen fram mot en eventuell retts sak. Luther, leder ved barnehuset i Tromsø omtaler barnehusene som ”vaktbikkjer” i forhold til saker som blir liggende hos påtalemyndigheten.¹⁰⁴ Ofte oppleves tiden fram til saken er ferdig etterforsket og oppstart

¹⁰² Sosial- og helsedirektoratet (2003) Kapittel 4.4.

¹⁰³ Barnehuset i Tromsø Årsmelding 2010.

¹⁰⁴ Advokatbladet nr. 2 (2010)

av en eventuell rettssak lang for de som er rammet. Da er det positivt at barnehusene kan følge opp og informere de berørte.

Forskjellen mellom dommeravhør foretatt på tinghuset og barnehuset er det totale tilbudet. Tinghuset er kun tilrettelagt for å foreta dommeravhøret. På barnehuset har personalet gjennom hele oppholdet fokus på barnets beste. Alle tjenestene er samlet under et tak. Barnet slipper å reise mellom ulike instanser for å bli undersøkt og det slipper å forholde seg til så mange personer. Dersom dette medfører at barnet føler seg tryggere og dette letter avhørssituasjonen, kan det synes som om barnets rettssikkerhet blir bedre ivaretatt med barnehusordningen. En utfordring er at Norge er et relativt arealrikt land. Med 7 barnehus som er ment å være landsdekkende, kan det for noen innebære lang reisevei for å komme til barnehusene. Dette medfører at man må bruke mye ressurser på reising. Dommeren må bruke mye tid på å reise frem og tilbake og man kan risikere at barnet blir for slitent til å gjennomføre et dommeravhør når de kommer fram. Argumentet med lang reisevei, kan løses ved at man benytter videokonferanse. Da kan dommeren styre avhøret fra sitt kontor på tinghuset. Dersom det blir lange reiseveier for barnet, er en mulig løsning at barnet overnatter på hotell sammen med vergen.

7.6.4 Hvordan påvirker barnehusene barns rettssikkerhet?

Barnehusene jobber aktivt for å øke barns rettssikkerhet. Som nevnt ovenfor i kritikken av dommeravhørordningen, etterlyses det en avhørsordning som er bedre tilpasset de yngste barna. Her er barnehusene en viktig bidragsyter. Barnehuset i Bergen driver nå med en utprøving av nye avhørsordninger etter modeller som er utviklet i USA, som man har gode erfaringer med der.¹⁰⁵ Modellen kalles ”Extended Forensic Interview” (EFI) og går ut på at man i løpet av kort tid foretar fem korte samtaler med barnet med samme avhører hver gang. I avhørsekvensene skal man oppmuntre barnet til å komme med en mest mulig fri forklaring. Det skal ikke legges opp til ledende spørsmål. I og med at man ikke har

¹⁰⁵ Barnehuset i Bergen Årsmelding 2010.

opparbeidet stor erfaring på dette området enda, kan man ikke si om dette vil forbedre barns rettsvern i nevneverdig grad, men det synes for meg som om dette kan være en god løsning. Det kan være vanskelig å oppnå barnets tillitt i løpet av kun ett avhør. Dagens ordning innebærer at man kun skal gjennomføre ett avhør av barnet. For at man skal kunne få tilfredsstillende utbytte av avhøret, brukes gjerne en hel dag. Alle berørte aktører skal få stille spørsmål. Selv om man tar pauser i løpet av avhøret, kan det medføre at barnet blir utslitt og til slutt svarer i ”hytt og pine” for å bli ferdig med avhøret. Dersom avhørene fordeles over flere økter, kan man møte et opplagt barn hver gang. Barnet kan få tid til å fordøye opplevelsen fra gang til gang. Imidlertid innebærer dette at barn som blir utsatt for overgrep av nærstående, kan bli utsatt for press fra nettopp disse dersom de er i kontakt med barnet mellom avhørene. Dette taler for at barnets rettssikkerhet svekkes i forhold til dagens ordning. Det må her foretas en vurdering av om barnet skal tas ut av hjemmet for å hindre at det utsettes for press.

Det er ikke publisert noen evaluering av barnehusene siden det første barnehuset ble opprettet i Bergen i 2007. En evaluering av barnehusene pågår nå ledet av Tonje Gundersen og forventes avsluttet 01.07.2012.¹⁰⁶ Før denne rapporten foreligger er det vanskelig å gi noe bestemt bilde av om barns rettsvern faktisk er styrket etter opprettelsen av barnehusene eller om det bare fremstår slik. For meg synes det som om den helhetlige ivaretagelsen av barnet i den rettslige prosessen er med på å styrke barnets rettsvern, men som sagt ovenfor er det behov for en regulering av barnehusenes rolle i saken, slik at man unngår slike hendelser som nevnt ovenfor hvor barneavhøret ikke kunne benyttes som bevis.

¹⁰⁶ Evaluering av barnehusene. Prosjektnr. 65211

7.7 Barns vitneplikt

Jeg vil i det følgende behandle barns vitneplikt da denne har stor betydning for etterforskningen av saken.

Hovedregelen om vitneplikt følger av strprl. § 108. ”*Enhver plikter etter innkalling å møte som vitne og forklare seg overfor retten*”.¹⁰⁷ Hovedregelen gjelder ”*med mindre annet er bestemt ved lov*”.¹⁰⁸ Imidlertid er det oppført en del fritaksgrunner som kan føre til at man kan bli fritatt fra å vitne. Det følger av strprl § 122 at dersom man er i nært slektskap med siktede i rett opp- eller nedstigende linje eller er den siktedes søsken, kan man fritas for å vitne mot siktede. Dette gjelder også for sosialt slektskap. Retten kan også velge å fritas siktedes fosterbarn eller fostersøsken for vitneplikten. Hensynet bak denne regelen er at man vil forhindre at vitnet skal havne i en lojalitetskonflikt mellom å lyve for retten og eller å bidra til at en nærstående blir straffet. Før loven ble endret i 2008¹⁰⁹, var rettssituasjonen noe uklar om hvorvidt barn skulle få benytte fritaksretten på lik linje med voksne etter strprl. § 122. I dag er det fastsatt at barn under 12 år ikke er fritatt for vitneplikt.¹¹⁰ Det er i de fleste saker antatt å være til barnets beste at det ikke får valget om å avstå fra å vitne. Dette for å unngå den belastningen et slikt valg vil påføre barnet. Barn over 12 år får imidlertid muligheten til å nekte å forklare seg etter strprl. § 122.

Man kan spørre om det å unnta barn under 12 år fra fritaksretten er i strid med barns rett til å bli hørt. Etter barnekonvensjonen art 12 er man forpliktet til å høre barnet i ”alle forhold som vedrører barnet”. Barnets rett til å bli hørt er videre fulgt opp i annen norsk lovgivning.¹¹¹ Imidlertid forutsetter retten til å bli hørt at barnet er i stand til å danne seg egne synspunkter. Det er antatt at barn under dette alderstrinnet ikke har forutsetning for å

¹⁰⁷ Min kursivering

¹⁰⁸ Min kursivering

¹⁰⁹ Lovendring nr. 5/2008

¹¹⁰ Jfr. strprl. § 122 1. ledd, siste setning.

¹¹¹ Se for eksempel barneloven § 31 og barnevernloven § 6-3.

forstå konsekvensene av valget om å frstå fra vitneplikten. Det er heller ikke aktuelt at vergen kan foreta valget på vegnet av barnet. En setteverge vil ofte være oppnevnt i saker som gjelder misbruk av barn og en setteverge vil etter mitt syn ikke ha særlige forutsetninger for å ta valget for barnet. En slik praksis ville ha ført til ulikt utfall etter hvem som var oppnevnt som verge. Det følger av dette at en fastsatt aldersgrense på 12 år fører til en mer lik behandling av barna. Et annet hensyn bak regelen er at allmenne interesser kan tilsi at barnet ikke bør få fritaksrett. Barnets forklaring er ofte det eneste beviset i en straffesak. Det vil være i det offentliges interesse å få tiltalte dømt for å forhindre at han begår nye overgrep mot det aktuelle barnet, men også andre barn. Her kan man ikke bare fokusere på det aktuelle barnets beste, men barns beste generelt.

Selv om barnet har vitneplikt har vi i norsk rett ingen tvangsmidler for å fremtvinge en forklaring fra barnet slik som vi har for voksne.¹¹² Andenæs påpeker i sin artikkel om barns vitneplikt i straffesaker, at det i praksis er utenkelig å benytte tvangsmiddel for å få barn til å vitne.¹¹³ I forarbeidene til lovendringen i strprl. § 127 uttalte også barneombudet seg om dette tema generelt. Han mente at barn ikke burde presses til å vitne. Jeg er for så vidt enig i at barnet ikke bør utsettes for et sterkt press om å forklare seg. Imidlertid mener jeg at man burde kunne benytte en form for mildt press på barnet. Man bør ha forståelse for at barnet synes det er ubehagelig å forklare seg, men på en annen side vil forklaringen ha så stor betydning for resultatet i saken, at man innenfor rimelighetens grenser bør kunne utøve et vist press for å få en forklaring.

¹¹² Jfr. for eksempel domstolloven § 206.

¹¹³ Andenæs (1992) s. 337

8 Avsluttende bemerkninger

Avhandlingen viser at det i norsk rett eksisterer en rekke lovbestemmelser som er ment å ivareta rettssikkerheten til barn som blir utsatt for seksuelt misbruk av sine nærstående. Det formelle rettsvern har jeg funnet er ganske godt. Imidlertid er grunn til å se nærmere på avhørsordningen for de minste barna. Som oppgaven viser er den per dags dato ikke ikke godt nok utviklet.

En annen utfordring for ivaretagelsen av barns rettssikkerhet er at det tar alt for lang tid fra anmeldelse av overgrep til det blir foretatt et dommeravhør. Dette kan føre til at barnet i mellomtiden glemmer detaljer omkring overgrepene. Riksadvokaten har i brev til Justisdepartementet av 7. januar 2010 foreslått at man, for å unngå fristoversitting, innledningsvis kan foreta et politiavhør av barnet. Et politiavhør vil ikke stille de samme krav til koordinering som et dommeravhør. Dersom det skulle bli nødvendig å benytte forklaringen til barnet som bevis i en rettssak, vil man kunne følge opp politiavhøret med et dommeravhør. Dette vil kunne korte ned tiden fra anmeldelse til avhør. En av årsakene til at det tar så lang tid før avhøret foretas, er at det tar tid å koordinere slik at alle parter får mulighet være tilstede. Dette vil således kunne være et positivt tiltak for å styrke barns rettssikkerhet. Imidlertid forutsettes det at man fastsetter klare rammer for hvordan avhøret skal foregå.

Som sagt i innledningen tilhører sedelighetsforbrytelsene mot barn de lukkede roms forbrytelser. Vitneavhør av barnet kan være den eneste måten man kan avdekke hva som faktisk har skjedd. Det er derfor viktig å komme fram til en avhørsmetode som ivaretar barnets rettssikkerhet. Med dette mener jeg at avhørene må gjennomføres på en slik måte at de kan bli vektlagt som tilstrekkelig bevis i en etterfølgende rettssak. Som nevnt ovenfor foregår det i dag en utvikling på området og det skal bli interessant å se hvordan dette vil påvirke barnas rettsvern i framtiden.

Det er også viktig at man foretar et klart skille mellom beviskravene i strafferetten og i saker etter barneloven og barnevernloven. Det vesentlige er å la hensynet til barnet være

avgjørende og at det ikke under noen omstendigheter bør tillates noen risiko for at barnet kan bli utsatt for overgrep.

Det er grunn til å anta at det fremdeles er store mørketall for hvor mange barn som utsettes for seksuelle overgrep. Selv om man har rettet et større fokus mot seksuelle overgrep i dag enn tidligere, er det fremdeles et tabubelagt tema som ofte forbindes med skam. Mange kan mistenke at det er noe som ikke er som det skal i miljøet rundt barnet, men tør ikke tenke at det er seksuelt misbruk det dreier seg om. En årsak til dette kan være frykten for å ta feil og at det blir skapt et massehysteri tilsvarende Bjugnsaken fra 90-tallet. Imidlertid vil jeg påstå at vi i dag har et mer balansert syn på problematikken rundt seksuelle overgrep mot barn. Det finnes i dag mer inngående kunnskap på området og det er utviklet bedre juridiske verktøy for å verne barn mot seksuelle overgrep.

Økt kunnskap blant de som er i kontakt med barn og samfunnet forøvrig, vil være en faktor som kan bidra til at flere overgrep blir avdekket. Der vil jeg si at man er godt på vei. Det er utviklet flere veiledere som skal bevisstgjøre apparatet rundt barnet og veilede dem i saker hvor det er mistanke om at barn blir utsatt for overgrep.¹¹⁴ Dette sammenholdt med at man har senket terskelen for avvergeplikten i strl. § 139, legger til rette for at flere overgrep etter dagens praksis bør avdekkes. Det er viktig at de som har jevnlig kontakt med barn er bevisst sin rolle som i varetaker av barns rettsvern. Økt oppmerksomhet på temaet kan medføre at mørketallene reduseres. Det er på denne måten man kan avdekke at overgrepene skjer slik at barnet kan få den hjelpen de har behov for.

¹¹⁴ Se eksempelvis: Seksuelle overgrep mot barn En veileder for hjelpeapparatet(2003).

9 Litteraturliste

Bøker

- Jan Gulliou. Heksenes forsvarere – En historisk reportasje. 2002 J.W Cappellens forlag.
- Alminnelig strafferett. Redigert av Magnus Matningsdal og Georg Fr. Riber-Mohn. 5. utgave 2004. 2. Opplag 2005. Universitetsforlaget.
- Forvaltningsrett. Revidert av Eivind Smith. 8. Utgave 2006. Universitetsforlaget.
- Morten Rud, Geir Ulfstein. Innføring i folkerett. 3. Utgave 2006. Universitetsforlaget.
- Knut Lindboe, Barnevernrett. 5. utgave 2008. Universitetsforlaget.
- Spesiell strafferett og formuesforbrytelsene. (Andenæs) Redigert av Kjell V. Andorsen. 2. opplag 2009. Universitetsforlaget.
- Norsk straffeprosess. Redigert av Tor-Geir Myhrer. 4. utgave 2009
- Asbjørn Kjønstad, Aslak Syse. Velferdsrett I, Grunnleggende rettigheter, rettssikkerhet og tvang. 4. Utgave, 3. Opplag 2010. Gyldendal Norsk Forlag.
- Barnekonvensjonen, Barns rettigheter I Norge. Redigert av Njål Høstmælingen, Elin Saga Kjørholt, Kirsten Sandberg (red). 3. Opplag 2011. Universitetsforlaget.

Lover

- 1902 Almindelig borgerlig straffelov (Straffeloven/strl.) nr. 10
- 1927 Lov om vergemål for umyndige (vergemålsloven/vml.) nr. 03.
- 1981 Lov om barn og foreldre (barnelova/bl.) nr. 7
- 1981 Lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven/strprl) nr. 25.
- 1991 Lov om sosiale tjenester mv. (sosialtjenesteloven/sostjl.) nr. 81
- 1992 Lov om barneverntjenester (barnevernloven/bl.) nr. 100
- 1999 Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven/mnskrl.) nr. 30
 - Den Europeiske Menneskerettighetskonvensjon(EMK). Roma 1950.
 - Barnekonvensjonen FNs konvensjon om barnets rettigheter(BK). New York 1989.
 - FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter(SP). 1966
- 2010 Lov om vergemål (vergemålsloven) nr. 9.
- 2010 Lov om behandling av opplysninger i politiet og påtalemyndigheten (politiregisterloven) nr. 16

Forskrifter

- Forskrift av 2. Oktober 1998 nr. 925 om dommeravhør og observasjon, samt endringer i straffeprosessloven, straffeloven og påtaleinstruksen.
- Forskrift av 20.12.1974 nr. 4 Forskrift om strafferegistrering.

Konvensjoner

- Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnytting og seksuelt misbruk). CETS no. 201. Lanzarote 2007.

Forarbeider

- Ot.prp. nr. 53 (1983-1984) Ikraftsetting og endring av den nye straffeprosessloven m.m. 6.3 Lovutkastet del III - Endringer i straffeprosessloven
- Ot.Prp. nr. 33 (1993-1994) Om lov om endringer i straffeprosessloven (styrking av kriminalitetsofres stilling)
- Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) Om lov om endringer i straffeloven mv. (seksuallovbrudd)
- Ot.prp. nr. 29 (2002-2003) Om lov om endringer i barneloven mv. (Nye saksbehandlingsregler i barnefordelingssaker for domstolene mv.)
- Ot.prp. nr. 103 (2004-2005) Barnelova mv. (omfang av samvær, styrking av meklingsordningen, tiltak for å beskytte barn mot overgrep, foreldreansvar etter dødsfall, tilbakebetaling av barnebidrag mv. (endringslov)
- Ot.prp. nr. 11 (2007-2008) Om lov om endringer i straffeprosessloven mv. (Styrket stilling for fornærmede og etterlatte)
- Ot. prp. nr. 22 (2008-2009) Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon - slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning)
- Prp. 116 L (2009-2010) Endringer i domstolloven (ekstraordinære valg til lekdommerutvalgene m.m.) og straffeloven 1902 (avvergingsplikt)

- NOU 2000:12 Barnevernet i Norge
- NOU 2006:10 Fornærmede i straffeprosessen – nytt perspektiv og nye rettigheter

Dommer

Høyesterett

- Rt. 1981 s. 1108
- Rt. 1987 s. 365
- Rt. 1989 s. 320
- Rt. 1994 s. 940
- Rt. 1995 s. 209
- Rt. 1995 s. 1152
- Rt. 2000 s. 453
- Rt. 2011 s. 93.

Lagmannsrett

- LE-201135643 (Eidsivating Lagmannsrett)

Annet

Rundskriv

- Rundskriv til Forskrift av 2. Oktober 1998 nr. 925 om dommeravhør og observasjon, samt endringer i straffeprosessloven, straffeloven og påtaleinstruksen. G-70/98

Kommentarer

- Kirsten Sandberg. Kommentar til barneloven. Norsk lovkommentar nettversjon. (henvist til 17.11.2011)

Tidsskriftsartikler

- Johs Andenæs. Vitneplikt for barn i straffesaker – især incestsaker. Lov og rett. (1992). Nettutgaven.
- Pål Mitsem. En rettsskandale og rettingsarbeidet. Lov og rett nr. 3 (2004). Nettutgaven
- Knut Lindboe. Om beviskravet i barnevernssaker. Tidsskrift for familie, arverett og barnevernrettslige spørsmål nr. 3 (2007). Nettutgaven.
- Lucy Smith. Nyere utvikling i barneretten. Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål (2008) Nettutgaven.
- Mons Oppedal. Vold og seksuelle overgrep som argument i avgjørelser etter barneloven. Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål. (2008) Nettutgaven.
- Aina Johnsen Rønning. Advokatbladet nr. 2 (2010)
- Annika Melinder. Gjentatte avhør: Flere forhold har betydning for påliteligheten av barns utsagn. Tidsskrift for norsk psykologforening nr. 11. (2011)

Rapporter

- Dommeravhør og observasjon av barn, Evaluering av arbeidsgruppe. Rapport 2004
- Barnas hus – et helhetlig og barnevennlig tilbud til barn som har vært utsatt for seksuelt misbruk. Thale Skybak (2004) Rapportnr. 46-04

Veiledere

- Sosial- og helsedirektoratet (2003) Seksuelle overgrep mot barn. En veileder for hjelpeapparatet. Utgitt i samarbeid med Statens Helsetilsyn og Barne- og familiedepartementet.

Årsmeldinger fra Barnehusene

- Barnehuset i Tromsø. Årsmelding (2010).
- Barnehuset i Bergen. Årsmelding (2010)

Nettsider:

- Tanja Iren Berg og Anne Vinding. Dette gir barna bedre rettsvern (2010)
<http://www.vg.no/nyheter/innenriks/foreldrevold/artikkel.php?artid=10017639>
(Sisert 05.10.11)
- <http://www.barnehuset-hamar.no/Medisinskeundersokelser/tabid/6265/language/nb-NO/Default.aspx> (Sisert 05.10.11)
- Aslaug Henriksen. Storberget vil evaluere barnehusene.
<http://www.tv2.no/nyheter/innenriks/storberget-vil-evaluere-barnehusene-3602284.html> (Sisert 05.10.11)
- Evaluering av barnehusene <http://www.nova.no/id/24132.0> (Sisert 31.10.2011)
- Informasjon om og retningslinjer mot seksuell trakassering og overgrep i idretten
http://www.idrett.no/tema/lover/retningslinjer/Documents/BROSJYRE_seksuell%20trakassering_NORSK_WEB.pdf (Sisert 15.11.2011)
- Alf Ivar Rabben Nordsetrønningen. Her protesterer de mot sparking av trener som holdt overgrep skjult. <http://www.tv2.no/sport/ovrig/her-protesterer-de-mot-sparking-av-trener-som-holdt-sexovergrep-skjult-3633933.html>
(Sisert 15.11.2011)

Uttalelser

Mail fra Veronica Lorentsen Drivstuen fra 16.09.2011.